

**KIBRIS MESELESİNDE METODOLOJİK SORUNLAR VE ÇÖZÜM
ÖNERİLERİ****METHODOLOGICAL PROBLEMS AND SOLUTION PROPOSALS
IN THE CYPRUS ISSUES***Soyalp TAMÇELİK****Özet:**

Kıbrıs meselesini anlamak için yalnızca olguları bilmek yetmez, onların anlamlarını da kavramakta yarar vardır. Ancak bu bilgiler, kuramsal bir çerçeve içine sokulmadıkça, anlaşılması pek mümkün değildir.

Dolayısıyla bütün bunlar; olgusal bilgi yığınlarının bakılmasına, açıklanmasına ve değerlendirmesine yol açacaktır. Bu yığınlarla uğraşırken olayların ve durumların zaman, mekân ve kişi koordinatları ile doğru tespit edilmesi, Kıbrıs meselesi ile ilgilenen araştırmacıların yerine getirmesi gereken saygın bir iş olarak ortaya çıkmaktadır.

Kıbrıs'ta tarihin ampirik içeriğinin ele alınması, irdelenmesi, işlenmesi, değerlendirilmesi, aynı zamanda hem insan tecrübesinin yarattığı hem de bu tecrübenin içinde şekillendiği farklı kültür ve uygarlıkların içtimai, siyasi, iktisadi, entelektüel, estetik, dinî, ahlaki değerlerinin ve kurumların yeniden inşası, anlamlandırılması veya çok farklı anlam dünyalarından anlaşılmasının ayrılmaz bir şekilde iç içe geçtiği görülmüştür. Bu anlamlandırma çabası, hem temel analitik kategorilerin hem de bu kategorilerin dünyadaki örnekleriyle ilişkilendirilmesiyle ortaya konulmuştur. Dolayısıyla araştırmacının, Kıbrıs meselesi ile ilgili araştırma yaparken olguları sağlıklı bir şekilde ele almasına, analitik sorunları algılamasına ve analitik kategori bilgisinin üretilmesine önem vermesi düşünülmektedir.

Bundan hareketle araştırma üç ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Kıbrıs meselesi ile ilgili yapılacak araştırmalarda uygulanacak yöntem üzerinde bazı düşünceler, ikinci bölümde bu meselesiyle ilgili uygulanabilecek yöntemler ve öneriler, üçüncü ve son bölümde ise Kıbrıs meselesiyle ilgili kavramlar ve olgular ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Olgu(lar), Kavram(lar), Metodoloji, Kıbrıs, Tarih Yazıcılığı.

Abstract:

In this research, the methodological problems and irregularities in the studies that were made or are still made regarding the Cyprus problem were considered.

* Doç. Dr., Gazi Üniversitesi, İİBF, Uluslararası İlişkiler Bölümü – Ankara soyalp@hotmail.com

However this information can not be understood unless put into a theoretical framework.

Empirical histories read about the Cyprus problem, in truth, are not factual at all. Conversely, they are composed of a series of accepted judgments, which necessitates setting eyes on, interpreting and evaluating factual stacks of knowledge. However, as dealing with these stacks, researchers studying on the Cyprus problem are supposed to identify events and conditions correctly with time, location and person coordination. Because it requires to dealing with, scrutinize, process and evaluate empirical content of history, and also to reestablish or make sense of social, political, economical, intellectual, aesthetical, religious, moral values and institutions of different cultures and civilizations both created by human experience and formed within this experience. Therefore, as making analysis on the Cyprus problem, it is of great importance to decide on the most suitable method in defining facts, know analytical problems and produce analytical category information.

Pursuant to this fact, the analysis consists of three main chapters. While, in the first chapter, some ideas were stated on the method to be conducted in studies to be made on the Cyprus matter; methods and proposals to be accomplished in studies to be made on this matter were spoken in the second chapter. In the final chapter, concepts and facts in studies to be made on the Cyprus matter were mentioned.

Key words: Fact(s), Concept(s), Methodology, Cyprus, Historiography.

Giriş

Her şeyden önce Kıbrıs meselesi ile ilgili yapılacak herhangi bir araştırmada, konunun tespiti çok iyi yapılmalıdır. Ne var ki konunun tespiti ile bu iş bitmez. Kuramsal olarak da sınırlarının çizilmesinde yarar vardır. Bazı konularda bu sınırlar belli ise de bazı konularda belli değildir. Mesela biyografiler¹, genellikle belirli bir plan içinde incelenirler. Fakat burada ele alınan konu, birçok araştırmada da olduğu gibi, çerçevenin araştırmacı tarafından tespitini zorunlu kılar. Genel manada Kıbrıs meselesi ile ilgili yapılacak herhangi bir araştırmada bu sınırlama, belli bir zaman dilimi içinde şekillenebileceği gibi siyasi, idari, askerî, iktisadi, sosyal, vs. bakımlardan da olabilir.

Kıbrıs meselesi ile ilgili sınırları daha çizilmemiş veya *topografyası* (Kapani, 1988: 15) tam olarak çıkarılmamış geniş çaplı bir araştırmada, özellikle tez, makale veya monografi hacmine sığdırmanın güçlüğü karşısında, ele alınacak konunun seçimi önemli bir yer tutar. Kaldı ki seçilen konuda içinde yaşanılan toplumun sorunları, hedef kitleleri ve araştırmacının kendi bakış açısı büyük rol oynar. İşte bu araştırmada da aynı etkenlerin tesirinde kalınarak, bir dizi konuda seçme hakkı kullanılmış, ortaya

¹ Biyografiler ve diğer konuların plan analizleri için bk. Kütükoğlu, 1991: 38.

çıkabilecek metodolojik sorunlar belirtilmiş ve buna dayalı öneriler sunulmuştur.

Bu durumda araştırmanın, hem bireysel hem toplumsal nitelik taşıyan ve tüm yaşam alanlarına uygulanabilecek kadar evrensel ve yaygın bir özellik taşıyan, ama buna karşın ifade edilen gerçeklerle olan ilişkileri kesin ve belirgin olmayan *rasyonalist*² ve *prodüktivist*³ kavramlarla birlikte ele alınması tercih edilmiştir. Böylece bu şekliyle çalışma, kuramsal bir çerçeve ile sınırlandırılmış oldu.

Bu kuramsal çerçevede, yani *rasyonalist* ve *prodüktivist* bir bakış açısından hareketle, bu tür bir kuramsal çalışma yapmanın ne tür bir yarar getireceği sorusu öne çıkabilir. Özellikle sosyal bilimler alanında somut verilerin görüldüğü ve kesinlikle reddedildiği *Anglosakson faydacı geleneği* (Mills, 1967: 55-80) ile daha önce başkaları tarafından radikal bir eleştiriye tabi tutulan ve geçersizliği kanıtlanan *soyut ampirizm*⁴ doğrultusunda yer alabilecek bir anlam çıkartılabilir. Fakat bu anlamdan özenle kaçınıldığı belirtmelidir.

Bu açıklamalar da göstermektedir ki Kıbrıs meselesiyle ilgili yapılacak herhangi bir araştırma, alan itibarıyla oldukça geniştir ve sınırları da her geçen gün biraz daha genişlemektedir. İşte bu araştırmayla, bu sınırlar içinde kaybolmayı bir nebze olsa da önlemek için birtakım metodolojik öneriler sunulmuştur.

1. Kıbrıs Meselesi ile İlgili Yapılacak Araştırmalarda Uygulanacak Yöntem Üzerinde Bazı Düşünceler

Genel olarak doğa bilimcileri, sosyal bilimleri pek *bilimden* saymazlar (Ateş, 1994: 2). Zira laboratuvar olmaksızın bilim yapılamayacağını düşünürler. Gerçekten de sosyal bilimler, *laboratuvarı* olmayan bilimlerdir. Ancak toplumsal bilimlerdeki araştırmacılar, aynen doğa bilimcilerinin yöntemleriyle sorunlara yaklaşırlar ve bizzat *toplumu laboratuvar* olarak kullanmaya çalışırlar.

Toplumsal bilimlerin hangisi olursa olsun, toplumdaki bir olayı değerlendirebilmek için olaydaki *değişimi* bilmek gerekir. Hiç kuşku yok ki *değişimi gözleyebilmenin temel koşulu da o olayın geçmişini* bilmekten

² Hakikatin ölçütünü duyularda değil, düşünmede ve tümdengelimli çıkarımlarda bulan öğretilerin genel adıdır. Akıllı, bilginin temel kaynağı ve denenebilirlik ölçüsü olarak kabul eden bu akım, dünyanın akılsal bir düzen içerisinde bir bütün, parçaların mantıksal zorunlulukla birbirine bağlı, dolayısıyla da yapısının doğrudan kavranabilir olduğu görüşüne dayanır.

³ Liberalizmin kötü gidişatını frenlemek için ortaya çıkan prodüktivizm, bilgiye dair üretimin etkin verimliliğini savunun akım olarak ortaya çıkmıştır.

⁴ Bilginin tek kaynağının deney olduğunu ileri süren öğretilerdir. Bu öğreti, bilginin sadece duyumlardan geldiğini ve deney dışında hiçbir yoldan bilgi edinilemeyeceğini savunur. Bilginin duyumlara dayandığı savı, akıldan ve doğuştan bilgi olmadığı anlamını içerir.

geçer. Bundan dolayı bu çalışmanın laboratuvar alanının, *Kıbrıs Türk ve Rum toplumlari* olduğu söylenebilir.

Geçmişteki benzer nedenlerin tümü, elbette bugün için aynı sonuçları doğurmaz. Fakat çoğu kez benzer nedenlerin, benzer sonuçlara yol açtığı da bilinmektedir. Zaten bu durum, biraz da sosyal bilimlerin doğasından kaynaklanmaktadır. Ancak belli *nedenler*; her zaman, her yerde ve her koşul altında *aynı sonuca* yol açmadığı için sosyal bilimlerde *yasalardan* söz edilemez. Zaten zamanın geçmesi ile tarihî şartların tümü değiştiğinden (İbn Haldun, 1970: 24), bunların ancak *eğiliminden* söz edilebilir.

Konuya bu açıdan bakıldığı zaman, yalnız sosyal bilimin içindeki konuların belli bir tanımını kapsamakla kalmaz, onun belli bir yöntemle incelenmesini de belirler. Hiç kuşkusuz *konu* ile *yöntem* arasında görelî (nispi) (Lipson, 1978: 19) bir öncelik vardır. Hatta her bilgi alanında, konunun anlaşılması gerekir. Zaten anlama yöntemi de buna göre belirlenir. Kaldı ki bu düzeni ya da sırayı, hiç bir şekilde alt-üst etmemek veya konuya bakış açısını önceden belirleyen bir yönetime bağlanmamak evladır. İşte bu özel durum, Kıbrıs meselesinin çelişik *seçmeler (tercihler) arenası* olarak nitelendirilmesini ve ona uygun bir metodolojinin belirlenmesini gerekli kılar.

Kıbrıs'ta kurulması düşünülen federe devlet ve onun siyasal faaliyetleri, Kıbrıs Türk ve Rum toplumlarının kamusal icraatı için temel amaç olduğundan, siyasal sistemin özellikle *alan* ve *sınır* konuları üzerinde durmak; sadece marjinal (nihai) tercihler değil, aynı zamanda haklar (hürriyetler), kamusal ve özel alanlar arasındaki sınırlar, devlet ve toplum arasındaki ilişkiler gibi temel sorunların da araştırılmasını gerekli kılar.

Bu sorunların çözümünü bulabilmek için insanın aklına ilk başta *karşılaştırmalı* bir yöntemin uygulanması gelebilir. Bu yüzden Kıbrıs gibi bir meseleyi, hem *zaman* hem de *mekân* bakımından gözlemlemek yerinde olacaktır. Her şeyden önce seçmenin (tercihin) önemini ve değişik çözüm yollarının yararlarını kavrayabilmek için hükümet sistemlerini karşılaştırmalı bir yöntemle incelemek gerekecektir. Aslında bir ülkedeki politika, bazen o ülkenin eski politikalarıyla bazen de dünkü ya da bugünkü ülkelerle karşılaştırmak suretiyle anlaşılabilir. Böylece geçici olanla, sürekli olan arasında akla uygun gelen bir ayırım yapılabilir. Örneğin, ABD'nin neden bir federal devlet olduğunu öğrenmek isteyen bir kimse, bunu yalnız Birleşik Devletleri inceleyerek veya gözden geçirerek öğrenebilir. Ama İsviçre, Kanada ve Avustralya da birer federal devlet olmasına karşın aynı şeyi söylemek mümkün değildir. Bunların hükümet sistemlerinin neden federal olduğunu araştırmak, federalizmin nedenleri üzerinde geçerli genellemeler elde etmemize yarar. Bu genellemeler, geniş bir temele dayandırıldıkları için daha sağlam ilkelere atıfta bulunurlar. Bunun için de araştırmanın her yerinde, karşılaştırma yönteminden azami şekilde yararlanılmasında büyük

fayda vardır. Hâl böyle olunca Kıbrıs meselesi ile ilgili anlaşmazlıklar, çağın ya da buna benzer sorunların bir parçasından veya uygulamalarından örnekler alınarak gösterilebilir.

Ama mevzu, bununla bitmez. Çünkü bir başka soruna başvurma, karşılaştırma yöntemlerinden yararlanma, sınıflandırma ve açıklığa kavuşturma yöntemiyle *sorunlar*, daha uygun biçimde anlaşılırlar. Aslında Kıbrıs meselesi, özü itibarıyla çelişik seçmelerden (tercihlerden) oluştuğuna göre, verileri düzenli bir biçimde çözümlenmek, bunları bir ölçüde akıl yoluyla incelemeye yönelmek demektir.

Gerçekten de Kıbrıs'la ilgili olarak *gerçek değerler* üzerinde teori kurmak, *düşünme* ve *yordama* işini faal kılmaktır. Çünkü düşünceler deneyden doğarlar. Tutarlı bir biçimde bütünleştikleri zaman, daha sonraki deneyler için de bir köprübaşı görevini görürler. Nitekim Birleşik Devletler Anayasasını hazırlayanlar da önemli düşüncelerin birçoğunu İngilizlerin anayasa geleneğinden ve koloni hükümetlerinin yapısından almışlardır (Lipson, 1978: 22). Ama onlar, yetki alanları sınırlı federe devletlerin oluşturduğu yeni bir 'federal devlet' kurmuşlardır. Bunun üzerine dünyada federal devlet tipi örnek alınmış, giderek yayılmış ve daha başka teorilere ve düşüncelere yol açmıştır. İşte Kıbrıs meselesinde federasyona dayalı bir çözümün oluşturulmak istenmesinde yatan gerçeklerden biri de bu teorik düşüncedir.

Bugüne kadar Kıbrıs hakkında pek çok araştırma yayımlanmıştır. Bu araştırmalarda Kıbrıs'ın tarihi, milattan önceki nice asırlara kadar uzanıp gider. Ancak bu tarihin akış dilimleri içinde, Kıbrıs'taki Türk ve Rum halklarının toplumsal yaşamının ayrıntılarına, acılarına, sevinçlerine inebilen eserler ise yok denecek kadar azdır. Bu konuda incelenen birçok materyal sonucunda, karşımıza hep 'jeopolitik' ve 'stratejik olgularla' (Ünlü, 1981: 8) ilgili bir Kıbrıs adası çıkmaktadır. Sırf bu yüzden tarihî, siyasi ve sosyal gerçeği kavrayabilmek için ilmi kurallar çerçevesinde normatif açıdan *olması gerekeni* değil, pozitif açıdan *olanın* incelemesinin gerekli olduğuna kanaat getirilmiştir.

Bilindiği gibi bazı tarihçiler, olayların tamamen ekonomik veya siyasi faktörlerden kaynaklandığını iddia etmekte ve bütün tarihî olayları, bu perspektiften değerlendirmektedirler. Prof. Ömer Lütfi Barkan'ın da işaret ettiği gibi "*ideolojik modellerle oynamak*" ve "*olayları doktrin uğruna dar kalıplar içine sokmak*" (Kütükoğlu, 1990: 3; Özçelik, 1993: 8), sosyal bilimci için kaçınılması gereken bir yoldur. Örneğin politik tarihçiliği, temel tarihçilik olarak kavrayan çağdaş Yunan tarihçiliğinin etnosentrik eğilimi, özellikle çağdaş tarih söz konusu olduğunda, çok az istisna dışında egemen olmuş ve bir tür *resmî tarih* yazıcılığı oluşmuştur. Aslında bu tür tarihçilik, zihinsel bir tutucululuk içinde ve her türlü yeni problematiğe kapalı kalmıştır (Sboronos, 1987: 78). Yunan ve Kıbrıs Rum tarihçiliği, *tarafsız tarihçiliğe*

kayıp, kimi zaman boyutlarını değiştirmiş, hatta kimi zaman tarihî verileri bile yok saymıştır. Dolayısıyla hiçbir zaman *tarihî gerçeklik* aranmamıştır. Hatta devamlı olarak “*kim haklı*” (Milas, 1994: 204) sorusu sorulmuştur. Hâlbuki tarihte, *haklı* ya da *haksız* bir şeyin varlığı kabul edilmemiştir. Ancak gerek Yunanistan’da ve Türkiye’de, gerekse Kıbrıs Rum ve Türk kesiminde tarihçilik, temelde *ideolojiktir* (Asdrakhas, 1983: 121). Hatta denebilir ki daha çok *millet* ve *milliyetçi* idealleri vurgulamaya yöneliktir. Bugün de bu tarzın değiştiğini söylemek pek mümkün değildir. Ne var ki tarih, nostaljik bir *romantizm aracı* (Taşar, 2000: 3) da değildir. Tam tersine toplumların bugünlerine ve yarınlarına ışık tutan bir tecrübeler manzumesidir.

Kelimenin dar anlamıyla, sırf etnik bakımdan sınırlandırılmış bir tarihin, gerçekten de hayata yakın ve siyasi bakımdan faydalı olduğunu zannetmek ciddi bir hatadır. Zira tarih, mütalaa yapmak için bakış noktasını ne kadar yukarıya çıkarırsa çıkarsın yine de azdır. Nasıl ki zamanımızın özelliklerini, ancak başka neviden yabancı devirlerle karşılaştırmak suretiyle anlayabiliyorsak; kendi milletinin özelliğini, karakterini, dünya milletleri arasındaki yerini, kendine mahsus tarihî mirasını ve gelecekteki imkânlarını da ancak başka milletlerin dünyadaki mevkilerini üniversal tarihi olarak mukayese etmek suretiyle anlaşılabilir veya öğrenilebilir. Bundan dolayı sırf etnik bir tarih, hayat için üniversal tarih kadar faydalı olmaz (Ritter, 1994: 259).

Objektif tarih yazıcılığı, olayların keyfi olmayan ve marifet mizanı önünde hiç sarsılmadan durabilme manasına gelmektedir. *Sübjektif tarihçilik*, yani maksatlı tarihçilik ise olayların gerçek surette anlaşılmasını kabili hükümlerle tahrif ederek imkânsız kılar (Ritter, 1994: 260). Aslında marifet mizanı önünde kendini doğru ve haklı çıkarmak zaruretinden kurtulmak için kaçacak bir yol yoktur. Gerçekliğin merhametsiz adalet sandalyesi önünde kendini haklı çıkaramayacak hiç bir tarih yazıcılığı, gerçekten sürekli olarak ikna edici olamayacak ve bundan dolayı da hiçbir zaman uzun bir müddet için pratik bir fayda sağlayamayacaktır. Kaldı ki Kıbrıs meselesi için böyle bir tarih yazıcılığı, apaçık görünen bir şeyi tahrif ederek başka bir şekilde gösterir. Bir başka deyişle Kıbrıs örneğinde de olduğu gibi herhangi bir şeyi aydınlatacağı yerde, karanlığa iteceği kuşkusuzdur.

Platon’un da dediği gibi, düşün hayatında iki türlü dünya vardır. *Görülen dünya* ve *kavranan dünya*... (Platon, 1986: 510). Platon’a göre, görülen dünya hakkındaki bilgi, tıpkı bu dünyanın kendisi gibi gelişi güzel, değişen, kesinlikten uzak bir bilgidir (Weber, 1938: 63). Dolayısıyla asıl bilgi, kavranan dünya (idealar dünyası) hakkındaki bilgidir. İşte insanoğlunun elde etmek için peşinde koştuğu bilgi de budur.

Peki, Kıbrıs'ta olduğu gibi, anlaşılmayan bir şeyin sevilmesi veya bundan nefret edilmesi, buna karşı hayranlık duyulması veya bunun kötülenmesi ne işe yarar?

Her şeyden önce hayattaki bağları görerek gerçekleri anlayan bir kimse, hüküm vermek için her türlü hak ve salahiyyete sahiptir. Aslından hakkında çok ağır laflar söylenmiş ve sui tefsire çok uğramış olan tarihî hakkaniyet, doğru anlamaktan başka bir şey değildir. Çünkü gerçek tarihe ve objektifliğe, ancak *anlamakla* ulaşılabileceği düşünülmektedir.

Önce, her şeyi *anlamak* demek, her şeyi kabul etmek demek olmadığı gibi, siyasi ve ahlaki hüküm vermekten vazgeçmek de hiç değildir. Sırf bir defa vaki olduğu ve başarı ile bittiği için her şeyi tasvip etmek, olayların sadece arkasından koşmak demektir. Dolayısıyla bu, gerçek bir anlayış olmaz. Çünkü ilmî anlayış, daima kritik yapan anlayıştır. Bu anlayışa göre küçük ve önemsiz olaylar, tıpkı büyük ve değerliymiş gibi görünürler. İç ve dış zaruretleri takdir etmekle beraber, ahlaki olarak kötü görünen bir şey hakkında hüküm vermekten geri durmazken, zararlı olabilecek herhangi bir faaliyetin sebeplerini anlamaktan ve buna karşı mücadele etmekten de kaçınmaz. Bundan hareketle Kıbrıs'la ilgili, siyasi bir mücadele ihtirasından doğan veya marifetler mizanı içinde kendini haklı çıkaramayan tarihî bir hüküm, ilmî bir hüküm olmaktan uzaktır.

Aslında böyle bir tarih görüşü, yalnız bugünü veya yarını etkileyen siyasi vakaları değil, etkileri uzun sürecek unsurları da içine alır. Bundan dolayıdır ki onun siyasi mesuliyeti, yalnız bugün ve yarın için değil, daha çok uzun zaman için önem taşır. Aslında bunu oluşturan tarih, günlük siyaset, arzu ve ihtirasın aksi sedası olmamalıdır. Çünkü işini ciddiyetle ele almak, tarihin mesuliyetleri arasındadır. Ancak bu şekilde Kıbrıs'taki tarihî görüşler, yaşanan siyasi ihtiyaçlar tarafından tayin edilmek ve pratik siyasete çözümler üretebilmek için hizmet edebilir. Aksi takdirde hayata yabancı olan bir tarih ilmi, sırf antikacı zihniyetiyle hareket eder ki bu da istenen bir şey değildir. Ancak asıl *siyasi tarih*, gerçek mesuliyetine tam manasıyla müdriktir ve bundan dolayı mazinin tozlarına yeniden hayat vermesini bilir. İşte bu suretle *hayata yabancı* ve *hayata yakın* tarih ilmî birbirinden ayrılır. Kıbrıs örneğinde de olduğu gibi gerçek siyasi tarih ilmi, cevap verilmesine şiddetle ihtiyaç duyulan soruları sorar veya bunları tartışılması için ortaya atar. Ancak bu sayede toplumlar kendi yaşantılarını daha derin ve esaslı olarak anlayabilmeleri mümkün olur.

Bu yüzden ele alınan incelemede söz konusu olan; *nasıla*, *neredeye* ve *ne zamana* cevap vermek değildir⁵. Gerek Kıbrıs Türk, gerekse Rum toplumlarında egemen olan ve gelecekte de egemen olması beklenen

⁵ Bilimsel araştırmalarda *nasıl*, *nerede*, *ne zaman* ve *ne biçim* sorularına cevap verilmesiyle ilgili daha ayrıntılı bilgi için bk. Beachler, 1994: 16.

‘anlaşmazlık olgusunun’ *niçinini* araştırmaktır. Aslında *neden* kelimesinin bile modası geçmiştir. Bu yüzden bazıları, tarihte *nedenden* söz etmez; *açıklama* ya da *yorum* veya *durumun mantığı* ya da *olayların iç mantığından* söz ederler. Bu yüzden de *nedensel yaklaşımı* (neden olduğunu) reddederler. Onun yerine, *işlevsel yaklaşımı* (nasıl olduğunu) savunurlar. Oysa bu, kaçınılmaz olarak *olayların nasıl olduğu* sorusunu gündeme getirirken, araştırmacıyı yine *niçin* sorusuna götürür. Aslında daha başkaları, farklı *neden* türleri arasında ayırım yaparlar. Bu ayrımlar, bir dereceye kadar geçerliyse de bütün *neden* türlerini birbirinden ayıran şeyin üzerinde durmaktan çok, bunlar arasında ortak olan şeyin üzerinde durmanın, araştırmacının amacı için daha yararlı olacağı düşünülmektedir. Bundan hareketle araştırmada, herkesçe anlaşıldığı anlamda *niçin* kelimesinin kullanılmasıyla yetinilecektir.

Aslında Kıbrıs konusunda olduğu gibi araştırmacı, olayların *niçinini* bulma zorunluluğuyla karşı karşıya kalınca, uygulamada ‘*ne yaptığını*’ sorarak işe başlamasında fayda vardır. Gerçekten de araştırmacıya dair yaklaşımın ilk özelliği, genel olarak her bir olaya karşı birden çok nedenin aynı anda gösterilmesidir. Örneğin bir öğrenci, ‘1963’te Kıbrıs Cumhuriyeti *niçin yıkıldı*’ sorusunu cevaplarırken, tek bir neden gösteren *orta* alırsa, şanslı sayılabilir. Çünkü tarihin incelenmesi, nedenlerin incelenmesi olduğundan, tarihçi için de öğrenci için de *çok nedenli* çalışmak, aslında bir zorunluluktur.

Aynı şekilde bir başka öğrenciden, ‘1974 Barış Harekâtı’nın *nedenlerinin sıralanması*’ istenirse: Kıbrıs’ta birbiri ardına gelen toplumsal çatışmaları, çöken Kıbrıs Türk ekonomisini, Makarios’un etkin propagandasını, mevcut Kıbrıs hükümetinin sorunları çözemeyişini, Kıbrıslı Türkler için yaşama hakkının ortadan kalkmasını, Sampson’un ne yapmak istediğini; kısacası ekonomik, siyasal, ideolojik ve kişisel nedenlerin, rastgele seçtiği karmaşa demetinden bir dizi sıralar. Ancak bu durum, *araştırmacının yaklaşımına* dair görüşün ikinci dereceden önemli özelliğe götürür. Bundan hareketle 1974 Barış Harekâtı’nın bir düzine nedenini birbiri ardınca sıralayan bir öğrenci, *iyi* alırken, hiçbir şekilde *pekiyi* alamaz. Çünkü bu görüşe göre sınavı yapanların yargısı, bu öğrenci için ‘*bilgili, fakat düşünme gücü zayıf*’ olur. Gerçekten de bir araştırmacı, kendi topladığı *nedenler listesini* ele alırken, bir çeşit mesleki zorlama ile bunu bir düzene sokmak, birbirleriyle ilişki kurarak *nedenler hiyerarşisi* meydana getirmek, hangi nedenin ya da nedenler grubunun *son bakışta* ya da *nihai analizde* (tarihçilerin pek sevdiği deyişler) veya *en son neden*, hatta bütün *nedenler nedeni* olarak ele alması gerektiğini anlayacaktır. Dolayısıyla araştırmacının, bu yöntemle ele aldığı konu ve bununla ilgili yargısı, *son yorumudur* denilebilir. Çünkü araştırmacı, ağırlık verdiği *nedenlerle* tanınmak ister. Mesela Gibbon, Roma İmparatorluğu’nun gerilemesini ve çöküşünü, barbarların zaferine ve dinî gelişmelere bağlar (Carr, 1993: 106). Gerçi

Gibbon'un bu görüşü, bugün için modası geçmiş bir düşünce olarak kabul edilse de Gibbon'un en büyük hatası, çağdaş tarihçilerin en başa koyduğu *ekonomik nedenleri* görmezlikten gelmesidir.

Aslında tarih tezi, *nedenlerin* önceliği çevresinde döner. Dolayısıyla araştırmacı, araştırmasını genişletip derinleştirirken, *niçin* sorusuna daha çok cevap toplayıp biriktirmeye çalışır⁶. Çünkü geçmiş, insanların her zaman için ilgisini çekmiştir. Bu yüzden insanlığı, geleceği tahmin etmek için geçmiş bir kaynak olarak kullanmıştır. Dolayısıyla insanın geçmişe ilgi duyması, normal ve yerinde bir arzudur. Fakat geçmiş anlaşılabildiği ve bugünü değerlendirebilmesi oldukça zordur. Bu konuyla ilgili olarak Ritter (1994: 239) şöyle diyor: "...Ancak geçmiş, hayat için kullanabilme ve olmuş olaylardan tekrar tarih yapabilme kuvveti sayesinde insan, insan olur".

Bundan hareketle tarih bize öğretiyor ki her devrin kendine mahsus hataları ve yine kendine mahsus fazilet kabiliyetleri vardır; öyle ki ne ümitsizliğe düşmeye ne de fazla gurur duymaya gerek vardır.

Aslından burada oldukça çetin bir soruyla karşı karşıyayız. "Kıbrıs meselesine nasıl bir çözüm gerekir" sorusunun cevabı, 'Kıbrıs meselesini çözümlenme' sorununun başarısına bağlı olarak verilebilir. Sorun 'Kıbrıs meselesini' anlamak, soru ise 'hangi yöntemlerle' anlamaktır. Esasında yöntem, sorunun çözümü getirecektir. Ne var ki yöntemi önceden ortaya koymak, araştırılacak konuyu *önyargıyla* boğabilir. Böylece araştırmacı, daha ilk adımda kendini sınırlandırabilir. Çünkü sonucu, önceden düşündüğü yargılarla doğrulamak isteyebilir⁷. Aslında buna *bilimsel katılık* denmektedir. Zaten bütün önyargıların kaynağı bilimsel katılık değil midir? Zira bütün bilimsel katılıklar, önyargılardan kaynaklanmaktadır.

Şurası açıktır ki araştırmacılar, her ne kadar olayların meydana çıkarılmasında oldukça kolay uyuşurlarsa da bu olaylara dair sentezin yapılması gerektiği vakit, aralarındaki düşünce birliği yok denecek kadar azdır⁸. Demek oluyor ki araştırmacılar, tıpkı Kıbrıs meselesinde olduğu gibi, olayları müşterek bir görüşle ele almamaktadırlar. Çünkü adadaki Türk ve Rum toplumlarında yer alan siyasal faaliyetlerin dış görünüşü yerine, bu faaliyetlerin özünün ve iç dinamiğinin araştırılması ön plana çıkmaktadır. *Fonksiyonel ve davranışçı*⁹ amaçla yapılan bu tür incelemeler, siyasal kararların tahlilini (kararların kimler tarafından nasıl alındığı, bunların oluşum süreci vb.), sosyal grupların karar ve yetki ilişkilerindeki rolünü, siyasal katılmayı, sosyal yapıyı ve iktidar ilişkisini, siyasal değişimi veya

⁶ Geçmişin ilmi olarak incelenmesi için uygulanması gereken yöntemler hakkında daha ayrıntılı bilgi için bk. Kaptan, 1991: 53-57.

⁷ Tarih araştırmalarında yöntem için bk. Eyüboğlu, 1991: 38.

⁸ Tarih araştırmalarındaki analiz ve sentez arasındaki ilişki için bk. Lacombe, 1994: 239.

⁹ Araştırma tekniklerinde fonksiyonel ve davranışçı ekolün kullanılmasıyla ilgili bilgi için bk. Easton, 1968: 129 vd.

gelişmeyi incelerken, asıl meseleyle ilgili belli başlı konuları da ortaya çıkarmaktadırlar.

Alman tarih okulunun kurucularından sayılan Leopold Ranke'nin anlayışına göre tarih, özgün ve bağımsız bir bilimdir; yani bir değişim sürecidir (Zeki, 1991: 29). Dolayısıyla Kıbrıs meselesindeki olayları anlamak için önce, o olayların ortaya çıktığı dönemin *toplumsal, düşünsel ve ruhsal* görüşlerini bilmekte yarar vardır. Çünkü bir dönemin olayları, yalnızca o dönemin ürünü değildirler. Olaylar geriye doğru birbirine eklenirler ve geçmişle bugün arasında iletişim kurarlar. Aslında olay, ortaya çıktığı dönemin ruhi yapısını yansıtır; ancak bu yapının kaynağı, dönemin sınırlarını aşar ve günümüze kadar gelir.

Dolayısıyla Kıbrıs araştırmalarında kullanacak metot, Ertürk'ün (1993: 4) de dediği gibi, yapılabildiği kadarıyla insanlığın bilimsel ve felsefi mirasına dayalı bir kurgu olacaktır. Ancak kullanılacak metodun yerindeliğine ve varılacak sonuçların toplumsal olaylar bakımından etkinliğine hiçbir şekilde hanel getirmeyecektir.

2. Kıbrıs Meselesi ile İlgili Yapılacak Araştırmalarda Uygulanabilecek Yöntemler ve Öneriler

Bütün bilim dallarında olduğu gibi tarihte ve siyaset bilminde de ciddi bir inceleme yapılabilmesi, ancak bilimsel araştırma usullerinin bilinmesi ile mümkündür. Gerçekten de konuyla ilgili kaynak tespitinden, araştırmanın tashihine kadar geçen safhalarla ilgili usuller bilinmeden, gerçek manada ilmî bir eser meydana getirilemez.

Tarihte ve siyaset bilminde ilmî bir çalışma yapabilmek, ancak olayların ortaya çıkış sebeplerini ve olaylara etki eden faktörleri doğru bir şekilde (Togan, 1969: 139-140; Bernheim, 1992: 25-29) incelemekle ve anlamakla mümkün olabilir.

Aslında bununla ilgili tanımlamaya geçmeden önce, araştırmanın ilmî niteliklerinin ortaya konulmasında yarar vardır. Her şeyden önce araştırma, seri bilgilerden hareket ederek, yeni bir sonucu ulaşmaya yönelik uğraş olarak tanımlanabilir. Bu bilgiler, kaynağa dair ilmî bilgileri olup, *akılın doğru tasarlama gücü* (Carr-Fontana, 1992: 10) ile doğruluğu test edilmiş, düşünme prensipleriyle çelişkili olmayan, sistemli ve organize edilmiş bir yapıya sahip bilgi bütünüdürler. Kuramlar ise bu biçimsel bilgilerin kendi aralarındaki ilişkileri, sistemleştirerek belirlerler. Bu yönüyle ilmî araştırma, kuram veya kuramlara dayalı olarak yapılan bir inceleme veya araştırma sürecidir (Arseven, 1993: 5) dersek, hata yapmış olmayız.

Bundan dolayı araştırmanın, bir tertip ve düzen içinde yapılması gerekir ki, buna da *yol* anlamında *metot (yöntem)* denilmektedir. Aslında metot, gerçek bilgiyi elde etmek ve amaca varmak için tutulan en kestirme

yoldur (Arslantürk-İşleyen, 1992: 7). Zaten gerçek bilgiyi elde edebilmek ve amaca varabilmek için belli bir yol izlemek gerekir.

Yöntem konusunda değinilmesi gereken en önemli nokta, yöntem ve araştırma teknikleri arasında bilinçli veya bilinçsiz olarak yapılan yanlış algılamalardır. Zira çoğu kimse, *yöntem* ve *araştırma tekniği* arasındaki farkı görememektedir. Bu konu ile ilgili olarak özellikle sık sık anket veya örnekleme yöntemi gibi anlamsız deyimlerle karşılaşmaktadır. Böyle bir kavram kargaşası içerisinde yöntem ve teknikleri birbirleriyle karıştıranlar, gerçekte kuram ve yasalarla somut bir konuyu içeren araştırma arasında gerekli ilişkileri kuramayan, hatta bu ilişkiler arasında kopukluk yaratan kimselerdir. Kaldı ki Kıbrıs meselesi ile ilgili olarak bu karışıklığın görüldüğü araştırmalarda, genellikle gerçek varsayımlara da rastlanmaz. Çünkü varsayımlar, kuram ve yasaların araştırma konusuna görece olarak somut ve operasyonel kılınmasında ilk önemli aşamalarıdır. Söz konusu farklılığı göstermek için de genellikle *strateji* ve *taktik* arasındaki ayrımı vurgularlar. Strateji en genel anlamıyla, hedeflerin saptanması ve bu hedeflere ulaşmada kullanılacak alternatif yolların belirlenmesi demektir. Taktik ise stratejik planı gerçekleştirmek için yararlanacak araçları belirler ve kullanır. Burada strateji ve yöntem, taktik ve araştırma tekniği arasındaki benzerlikler oldukça açık olarak görülmektedir.

Hâl böyle olunca, bir bilimin amacına ulaşmasında en vazgeçilmez öge *yöntemdir*. Yöntem, bilimin veya belirli bir araştırmanın yöneldiği amaca göre fikrî bir girişimi veya bir tutumu ifade eden bir araştırma planıdır. Başka bir anlatımla, bir bilimin, amacına yönelmesini ve bu amacı gerçekleştirmesini sağlayan fikrî tutum ve yaklaşımlara *yöntem* denilmektedir. Bu anlamda yöntemin uygulama görevi; araştırma konusunu, yani nesnel gerçeği en anlaşılır bir biçimde yansıtabilmesidir (Ergun, 1973: 135-136; Tolan, 1975: 194-195). Genel olarak yöntemler silsilesinde, metodolojiyi bir teknik olarak değil, bütünsel bir yaklaşım olarak tanımlanmak gerekir. Bu açıdan bakıldığında, Kıbrıs örneğinde de olduğu gibi karmaşık ve çok yönlü toplumsal olayların incelenmesi için her bilim kendi yaklaşımı ile bu olayların bir bölümünü ya da bir kesitini aydınlatmada kullanılacak bir araç olarak ortaya çıkar. Zira hiçbir bilim, tek başına Kıbrıs meselesinin toplumsal gerçekliğini veya bütünlüğünü ifade edemez. Ayrıca her bilim, bu gerçeğin bütünlüğünü parçalayarak kendi alanına yakın gördüğü bölümleri toplar ve bu yeni sentezi, Kıbrıs'ın toplumsal gerçeği olarak sunmaya çalışır. Bu nedenle Kıbrıs'taki toplumsal gerçeğin çeşitli bilim dallarıyla incelenmesi, önemli olmakla birlikte suni bir nitelik taşıyan farklılıklar da yaratmaktadır. Bu suni farklılıkları azaltabilmek için de bu araştırmada felsefe, ekonomi, sosyoloji, sosyal psikoloji, siyasal sosyoloji, kültürel antropoloji, psikoloji, istatistik, coğrafya, demografi, hukuk ve siyasal bilimler gibi sosyal bilimlerin tekniklerinden veya imkânlardan yararlanılmalı; Kıbrıs'taki toplumsal gerçeğin, bu bütünlük içerisinde

incelenmesine özellikle dikkat edilmiştir. Bir başka deyişle; Kıbrıs'la ilgili araştırmalar, salt *siyasi tarih* veya *hukuk* niteliği taşımamalıdır.

Dolayısıyla Kıbrıs meselesi ile ilgili yapılacak bir araştırmanın kişiler, olaylar ve kronolojiler hakkında *enformasyon sıralamasına* (Tezel, 1993: 8) göre değil; toplumsal, siyasi, iktisadi, kültürel kurum ve süreçlerin analizine ağırlık verilerek incelenmesinde yarar vardır. Aslında Kıbrıs meselesi ile ilgili yapılacak her araştırmanın; siyaset, hukuk, iktisat ve sosyoloji gibi disiplinlerle yakın bir ilişkisi olmalıdır¹⁰. Gerçek şu ki bu tür akademik çalışmalar, hem bu disiplinleri besler hem de bu disiplinlerde üretilmiş terimleri, modelleri ve analiz tekniklerini kullanarak yeni açılımlar yapabilir. Gerçekten de sosyoloji, iktisat ve siyaset bilimi gibi disiplinler, araştırma alanının genişlemesine neden oldukları gibi, diğer disiplinlerle de karşılaştırmalı olarak incelemesinde büyük fayda sağlamışlardır. Zaten hepsi de insanlığı inceleyen bilim dalları olduğu için konuyla ilgilidirler. Kaldı ki Kıbrıs meselesi gibi mesele incelenirken, uzmanlık alanlarından hiç biri, tek başına bu sorunun bütününe karşılık gelmesi beklenemez.

Hâl böyleyken Fransız ekolü tarihçilerinden F. Braudel'in, sosyal bilimlerin genel bir kriz içinde olduğundan, bilgi birikiminden ve disiplinler arası işbirliği olmayışından dolayı *tekrarlama* sıkıntısından söz ettiği bilinmektedir. Aslında sosyal bilimlerdeki çeşitli bilim dalları, birbirlerinden mutlaka etkilenmektedirler. Örneğin ekonomistler, fiziki ve sosyal antropologlar, sosyologlar, psikologlar, dilbilimciler, demograflar ve coğrafyacılar, bir araştırmacı için çok önemli çalışmalar yaparlar. Braudel, onların deney ve araştırmalarını dikkatle izlediğini belirterek şunları söyler: "*Onlarla kurulan ilişkinin, tarihe yeni bir ışık getirdiği kanısındayız. Belki bunun karşılığında bizim de onlara verebileceğimiz şeyler vardır*" (Block, 1985: 70-71).

Aslında *siyasi tarih* bilimiyle, diğer disiplinler arasındaki ilişkiler hayati derecede önemlidir¹¹. Bu bağlamda, *tarih* ve *siyasal bilim* arasında çok yakın bir ilişkinin olduğu söylenebilir. Öyle ki tarihe, *geçmişteki siyaset*, siyasete de *bugünkü siyaset* gözü ile bakılır. Tarih, özellikle de siyasal tarih, araştırmacılar için gerekli malzemeyi sağlar ve sosyal bilimci de *tarihî bir bakış* açısıyla geçmişteki siyasal olayları, bunlar arasındaki ilişkileri tetkik ederek açıklamalarda ve yorumlarda bulunur. Bundan hareketle Kıbrıs'la ilgili olarak ele alınacak konunun, bu yöntemle incelenmesinde bir dizi faydanın da olduğu ortaya çıkacaktır.

Buna göre birincisi, *geleneksel hadise naklinin yerine, analitik tarihi*¹² ikame etmek; ikincisi temelde *siyasi* olan bir tarihin yerine, bütün *beşerî*

¹⁰ Tarihin diğer disiplinlerle olan ilişkisi için bk. Tezel, 1993: 8-10.

¹¹ Siyasi tarihin diğer bilimlerle olan ilişkisi hakkında bk. Dâver, 1972: iv; Tolan, 1979: v; Hakın, 1989: 31-34; Kütükoğlu, 1991: 8.

¹² Geleneksel *nakilci tarihçilik* ile *analitik tarihçiliğin* özellikleri hakkında bk. Burke, 1990.

faaliyetleri kucaklayan bir tarihi koymak ve üçüncüsü ise ilk iki hedefe ulaşabilmek için diğer disiplinlerle *işbirliği* yapmaktır.

Kısaca ifade etmek gerekirse, Kıbrıs meselesi ile ilgili yapılacak *siyasi tarih* çalışmalarında, mantıklı bir analize ihtiyaç vardır. Çünkü gerçek tarih, yüzeydeki olayların derinliklerine nüfuz etmeye çalışmaktır. Bu şekliyle tarih, belki de *bütün ilimlerin en zorudur* (Kütükoğlu, 1991: 8). Fakat bir kere cazibesine kapıldıktan sonra düşünceler hep aynı noktada teksif edilecek, hatta metotlu bir çalışmayla bu cazibe daha da artacaktır.

Dolayısıyla Kıbrıs'la ilgili araştırmanın alanını, konusunu, diplomasi tarihinin kullandığı en önemli kavramları, teorik modelleri, taraflara ait siyasetin temelleri, yani siyasal faaliyetlerin içinde oluşan politik, psikolojik, sosyolojik, hukuk ve ekonomik bütün çevreyi ve buna dayalı faktörleri incelemektir. Başlı başına sırf *siyasal* nitelik taşıyan fenomenlerle, bunları etkileyen ve aslında *siyasal olmayan* faktörler arasındaki ilişkileri, yeni kurulacak devletin amaçlarını; siyasal örgütlenmede hürriyet, adalet, refah, emniyet gibi temel insani ihtiyaçlar ve yönelişler arasındaki uygunluğu veya çatışmayı; başta devlet olmak üzere siyasal ve hukuki kurumların gelişmesi gözden geçirilmelidir. Özellikle bu çalışmada adı geçen konular, karşılıklı bağlantılar yönünden, *analitik* ve *sistemik* bir incelemeye tabi tutulmuşlardır. Ayrıca sosyal psikolojinin siyasal hayata ve davranışlar üzerine olan etkisinin; sosyolojik faktörler, sosyal gruplar, sosyal sınıflar, iktidar, otorite, yönetici sınıf, liderler, siyasal bozulma gibi sosyal bilimin temel konularının, bu bölümde açıklanması uygun olacaktır. Nihayet her iki toplumun siyasal hayatı ve siyasal kararları ile bunlar arasındaki ilişkilerin, değişik teoriler ve sosyal modeller açısından incelenebilmesi ortam oluşturulmalıdır.

Ne var ki Kıbrıs meselesi ile ilgili yapılan çalışmalarda, daha çok kuramsal ve tasviri olarak *devlet* ve *hukuk* alanı ele alınmıştır. Fakat bir *siyasal yapıyı*, sadece resmî kurumlara veya kanunlara bakarak anlamak mümkün değildir. Resmî siyasal kurumların gerisindeki gayri resmî kuvvetleri, kurumları, kuruluşları, dinamikleri ve bunların işleyişini, birbirleriyle olan karşılıklı ilişkilerini tetkik etmeden, siyasal hayatın gerçek oluşumu hakkında sağlam, geçerli ve bütüncü yargılara ulaşmak güç, hatta da imkânsız bir şeydir. Kısacası zamanımızda siyasal fenomenlerin tetkikinde hukuki, statik ve resmî bir bakış tarzı yerine, gitgide dinamik ve gayri resmî yaklaşım metodu kullanılmaya başlanmıştır. Bu bakış tarzı, Kıbrıs'la meşgul olan sosyal bilimcilerin dikkatini; siyasal olmayan unsurların, yani psikolojik, sosyal ve ekonomik davranışlarla kuvvetlerin, siyasete etkisi üzerine çevirmesine neden olmuştur. Bundan da anlaşılacağı üzere resmî ve hukuki bakış, daha çok kuramsal ve tasvirî olduğu halde, sosyal bilimlerde modern bakışın, *fonksiyonel* ve *davranışçı* bir nitelik taşıdığı görülür.

Kıbrıs meselesi ile ilgili araştırmalarda ise siyasal hayat ve anayasal kurumların özellikleriyle ilgili bölümlerde, resmî ve siyasal alanı etkileyecek kuvvetler ve dinamiklerin, toplu olarak gösterilmesine dikkat edilmektedir. Böylece siyasal hayat ve davranışlar arasında çok karmaşık olan ilişki, aydınlığa kavuşmuş olacaktır. Özellikle *ampirik tarih* ve *mukayeseli metodun* kullanılmasıyla, somut siyasal ve sosyal sistemlere ve bu arada, Kıbrıs'taki Türk ve Rum toplumlarının tercih ettikleri siyasal sisteme de yer yer atıf yapılması uygun olacaktır. Normatif (değer yargılarına dayanan) bakış açısını ihmal etmeden, yani soyut düşünce ve inançları da göz önünde tutarak araştırmada asıl dikkatli olunması gereken konu, felsefi veya metafizik kavramları değil olanı, hayatı, realiteyi ortaya koymak ve araştırmayı, bu istikamette geliştirmeyi sağlamaktır. Aslında bu yöntemin seçilmesindeki amaç, özellikle KKTC'de bu yöntem dayalı olarak yapılan ve sosyal ile siyasal dinamikleri incelemeyi konu edinmiş araştırmaların ve monografilerin oldukça az olmasıdır. Bu araştırmalar belli bir yoğunluk ve zenginlik kazanınca, zaman içinde Kıbrıslı Türklerin ve Rumların, siyasal sistemi ve siyasal hayata bakış açısıyla ilgili sistematik bir eser yazılabileceği mümkün olabilecektir.

Kıbrıs meselesinde güçlü bir metodolojik yöntem yardımıyla, şimdiye kadar önerilmiş veya dağınık haldeki hipotezleri, genellemeleri, özel teorileri bir araya getirip sistemleştirerek, genel bir *teori kurma*¹³ yönünde bazı olumlu adımlar atılmışsa da maalesef, genel teori eksikliğinin giderilmesi mümkün olmamıştır.

Aslında Kıbrıs konusunda yapılacak araştırmalar, özellikle *idiografik* (tasvirî) (Brown, 1969: 2) bir araştırmayı gerektirir. Böylece geçmişte, ne olup bittiği gün yüzüne çıkacaktır. Zira araştırmacıların görevi, *olayların durumlarını* araştırmak olsa da bir diğer görevi, *teorik* yahut *nomotetik* (genellemeye ulaşan) (Brown, 1969: 3) bir disiplin olarak belirli yargılara ulaşmaya çalışmaktır. Bundan hareketle Kıbrıs meselesi üzerinde yapılacak araştırmalar, hem *idiografik* hem de *nomotetik* çalışma alanı üzerine olmalıdır.

Buradaki gaye, Kıbrıs meselesinin anlaşılmasında faydalı olmak, tarih yoluyla tecrübeyi arttırıp bilgiyi çoğaltmak, geliştirmek ve adadaki insanı mutlu kılmaktır. Bunun şartlarını üç ana unsura dayandırabiliriz. *Birincisi*, hakikate tamamen sadık kalmak; *ikincisi*, vakıaları anlatırken, aralarındaki münasebetleri ortaya koymak; *üçüncüsü* ise geçmişi öğrenip bu bilgilere dayanarak hâl ve gelecek hakkında hüküm vermek olmalıdır.

Dolayısıyla Kıbrıs meselesi üzerine yapılacak araştırmalar için bir genelleme yapılacak olursa bu araştırmanın geçerliliği, ancak bilimsel

¹³ Araştırmalarda teori kurmadaki eksikliğin birçok hatalı değerlendirmelere yol açacağı hakkında bk. Kirkpatrick, 1962: 3-9.

yöntemin geçerlilik ölçütlerine uyularak sağlanabilir. Bu ölçütler nesnellik, olgunun somutluğu, ölçülü kuşkuculuk, kavramları açıklıkla tanımlamak, birim ve bütünlük düzeyindeki çözümleri bütünleştirmek olarak sıralanabilir (Tamçelik, 2008: 28).

Bütün bilimlerde olduğu gibi, siyasi tarih biliminde de tek bir metot yoktur. Bu metotların en önemlileri, *tümdengelim* ve *tümevarım* metotlarıdır (Dâver, 1972: 50). Tümdengelim, birtakım soyut genel prensiplerden sonuç çıkarmaya, siyasal bilimde, özellikle de teorik konularda çok rastlanılan bir husustur.

Teorik düşüncenin, spekülâtif (zihnî) çalışmanın bu kadar basit olmayan bir şekli de model kurmadır. Aslında *model* denilince şu anlaşılmalıdır: Kıbrıs'ta kurumların işleyişini anlamak ve açıklamak için konu ile ilgili herhangi bir teoriyi ya da teoriler dizisini kurgulamaktır. Bundan hareketle ampirik bilgiler, *tümevarım* yolu kullanılarak (deney, deneyim ve gözlemler) elde edilebileceği gibi, tarihî araştırmalardan da çıkartılabilirler.

Aslında Kıbrıs meselesi üzerinde çalışan sosyal bilimcilerin, pozitif bilimler hakkında genel bilgisinin bulunması ve pozitif bilimlerdeki bazı metot ve modelleri, araştırmalarında kullanmaları gerekli olan bir husustur. Böylece Kıbrıs meselesi üzerinde çalışan bilim adamları, pozitif bilimlerdeki tümevarım metodunun siyasal ve tarihî olaylara uygulamasına, siyasal ve tarihî fenomenin sistematik şekilde gözlenmesine, bu gözlem sonuçlarının başlangıçta kabul edilen varsayımlara uygunluk derecesinin kontrolü ile birtakım *genellemelere* ulaşabilmesine veya bunu teoriler halinde ifade edebilmesine neden olacaktır.

Aslında araştırma, eğer bu nevi düşünce akımının tesiri altında kalınarak yapılacak ise araştırmacının, ilk varsayımı: “*Kıbrıs anlaşmazlığında hiç bir şey durup dururken olmadığı, anlaşmazlığın siyasal olgularda bir tür determinizme bağlı*” ya da “*evrensel nedensellik yasasına bağlı olarak hareket ettiği*” olabilir. Çünkü bu tür varsayımlar, bilimin en temel karakteri, yani gözleme dayalı olgular üzerine kurulmasından ve bağımsız değer (Demirkol, 1994: 2) olgularının nesnel incelenmesine dayandırılmış olmasından kaynaklanmaktadır. Zaten bilimin doğasında her zaman için *sistemleştirme* yok mudur? Böylece Kıbrıs'la ilgili ampirik olguların derlenip toparlanması, genellemeye uygun olacak şekilde sistemleştirilmesi ve buradan sistematik bir teoriye varılarak (Dahl, 1965: 30), elde edilen *yasa* türü önermelerle açıklanması ve öndeşimler gerçekleştirilmesi mümkün olacaktır (Apter, 1977: 28-29).

Bundan hareketle Kıbrıs meselesini inceleyecek herhangi birinin şu beş basamaklı *değer olguları* sistematüğinden gelen bilgileri kullanması yerinde olacaktır:

1. Olayların gözlenmesi, veri ve bilgilerin toplanması,
2. Elde edilen bilgilerin sistemli bir şekilde düzenlenmesi, benzerlik ve ayrılıkların ortaya konması,
3. Kanun veya eğilim şeklindeki genellemelerin tespiti,
4. Bunların doğrulanması, yani geçerliliklerinin test edilmesi,
5. Doğruluğu ve geçerliliği tespit edilmiş prensiplerden hareketle sonuçların çıkartılması.

Her araştırmada olduğu gibi, Kıbrıs meselesi üzerinde araştırma yapan bir araştırmacının da kendi değer yargılarının etkisi altında kaldığı bir vakıadır. Ama bu, kaçınılmaz veya ertelenemez bir durum değildir. Aslında bilim adamı kendi değerlerini, bilimsel faaliyete yansıttığını biliyor ise bu değerlerin nasıl ve nerede yansıttığını da biliyor demektir. Gerçekten de değerlerin nasıl ve nerede yansıttığı biliniyorsa, bunun tedbirini de almak o derece kolaydır. Zaten bilimsel yöntemin uygulanması, bilim adamını değer yargılarını yansıtmaktan alıkoymasına için düzenlenmiştir. Çünkü bilimsel yöntem, araştırmacılara nelerin *olgu*, nelerin *değer yargısı* olduğunu göstermesi açısından yardımcı olmaktadır.

Bundan hareketle Kıbrıs meselesi ile ilgili yapılacak araştırmalarda, iki ayrı metodun göreceli karışımının kullanılması önerilmektedir. Biri *ampirik metodun uygulanması*, yani *olması gerekenin* değil, *olanın veya reelin* araştırılması; diğeri de *sistemik araştırma metodu*, yani *denenmesi* ve *doğruluğunun* saptanması için gerekli hipotezler kurmak ve sistemli bir şekilde varılan sonuçların geçerliliğinin yoklanması şeklinde olmalıdır.

Bu iki yoldan gözlenebilen insan davranışları, aslında *davranışçı siyaset bilimin* temel alanını oluşturmaktadır. Gerçi insan davranışları, ancak tarihî çerçeve içinde bir anlam taşırlar. Bu yüzden tarihî analizin ampirik davranışçı çalışmalarında tamamlayıcı bir rol oynaması beklenir. Böylece araştırmada varılan sonuçlar, hem *kalitatif* (niteliksel) hem de *kantitatif* (niceliksel) (Dâver, 1972: 200) ölçme teknikleriyle ifade edilebilir.

Aslından bu tür yöntemlerle, Kıbrıs meselesine bilimsel ve yalın bir şekilde bakıldığında Türklerle Rumların Kıbrıs politikası analiz edilmiş, gerek global gerekse bölgesel düzeydeki stratejik konumları ele alınmış, her iki tarafın bu çerçeve içinde birbirine olan ihtiyaçları değerlendirilmiş ve böylece Kıbrıslı Türkler ve Rumlar açısından çıkar maksimizasyonuna dayanan politikalar belirlenmeye çalışılmış olacaktır. Bu tür analizlerle ABD, İngiltere ve AB'nin döneme ilişkin politikalarının tüm detaylarına değilse bile genel, özellikle de Kıbrıs meselesine yansıyan stratejilerine belirli bir açıklama düzeyinde ulaşılması mümkün olacaktır.

Daha önce de ifade edildiği gibi, yapılacak çalışmalarda ilk olarak ayrıntılı bir şekilde izah edilen ve içeriğinin genel tanımı verilen ana bölüm ve bu bölümler arasında bağlantılar gösterilebilir. Daha sonra her ana bölüm ayrı ayrı açıklanarak, her biri için amaçlara uygun örnekler verilebilir. Böylece bölümler arasında bağlantı kurulduğu görülecektir. Ancak bu bağlar, sadece kendinden sonraki bölümlerle kurulu değildir. Yani birinci bölüm, ikinci hatta üçüncü bölüm ile ilişkilidir. Benzer biçimde ikinci, üçüncü, dördüncü vd. bölümler birbirleriyle ve dördüncü bölüm ikinci bölümle de bağıntılıdır. Kısacası tüm bölümler, birbirleriyle bağıntılıdır ve bu bağıntılarda geçiş söz konusudur. Aslında bu tür bir modelin uygulanmasındaki amaç, her bir bölümün sırasıyla gözden geçirilmesini sağlamaktır.

Bu modelin seçilmesindeki bir diğer neden ise araştırmada *diyakronik* bir analizin gerçekleştirilebilmesine imkân sağlamaktır. Bu da her dönemin kendi içerisindeki *senkronik* analizlerini tamamlama açısından önem taşımaktadır. Zaten konuya ilişkin *diyakronik* nitelikteki analizin gerçekleştirilmesi için her iki tarafın görüşlerinin mümkün olduğunca birbirine benzer bir şekilde analiz edilmesini zorunlu kılmaktadır.

Bu özellikler çerçevesinde, Kıbrıslı Türklerle Rumların, BM çözüm önerilerindeki stratejik tutumları ortaya çıkmış olacaktır. Örneğin 1992'de *Gali Fikirler Dizisi*'nde ve 2002'de *Annan Planı* çerçevesinde sunulan çözüm önerilerinde, tarafların algılamaları, itirazları, kabulleri ve buna dayalı analizleri gün yüzüne çıkacaktır. Bu yüzden bölümlerin analizi daha çok *konuya göre* (diyakronik) düzenlenmeli ve bazı bölümler, daha çok *kronolojiye göre* (senkronik) ele alınmalıdır.

Gerçekten de Kıbrıs meselesine ilişkin problemleri, farklı bir yöntemle çözümleyerek ele alan bu araştırma, aslında kollektif bir çalışmanın ürünüdür. Zira araştırmada geliştirilmeye çalışılan çözüm olgusu, toplumlar düzeyinde *makro* bir bakış açısı getirmektedir. Çünkü söz konusu araştırma, meselenin çözümlenmesin ancak *makro sosyolojik* ve *mikro etnisite* düzeylerin bileşimi¹⁴ sayesinde mümkün olacağına inanmaktadır. Zaten bu anlayış, araştırmanın bazı bölümlerinde de yoğun bir şekilde hissedilmektedir.

Bunun dışında Türkiye ve Yunanistan'ın dış politikasını göz ardı ederek, bugünkü koşullar içinde cereyan etmiş gibi değil, zamanın koşulları içinde değerlendirmeyi esas alınmaktadır¹⁵. Bu yapılırken Türkiye ve Yunanistan'ın dış politikası kavramlaştırılarak anlatılmalı ve zaman zaman olayların ayrıntılarına girilerek, bu kavramlar örneklendirilebilmelidir.

¹⁴ İlmî bir araştırmanın *makro sosyolojik* ve *mikro etnisite* düzeylerin bileşimine dayalı bir metotla yapılması için bk. Sarıbay, 1994: 1-3.

¹⁵ Tarihî hadiselerin gerçekleştikleri zaman dilimindeki şartlara göre değerlendirmesi gerekir. Bunun için bk. Gönülbol, 1992: 20.

Bunun için de tarihin en etkin tekniği, yani *analoji (kıyaslama)* yöntemi kullanılmalıdır. Çünkü *analojinin (kıyaslama), özdeşleme tekniğinden*¹⁶ çok daha yararlı olacağı açıktır. Ayrıca bu teknik, Kıbrıs meselesi gibi karmaşık bir konuyu, daha da anlaşılır kılacaktır.

Görüleceği üzere araştırmada, *tenkidi bir metot* ve planlamada ise *analitik teknik* benimsenmiştir. Bununla birlikte araştırma ve tahliller yapılırken özellikle Kıbrıs Türk ve Rum toplumlarını ilgilendiren meselelerde; sadece bir disiplinden değil, ilgili birçok disiplinden de azami şekilde istifade edilmelidir.

Çalışmanın bundan sonraki aşamasında, sorunlar yeniden gözden geçirilmeli ve ortaya konan teori ve önermelerin, gerçek olaylarla ilgisi olup olmadığı gözlemlenmelidir. En sonunda sonuçlar ortaya konurken, araştırılması gereken diğer konulara da işaret edilmelidir.

Gerçi bu tür araştırmalarda, geleceği önceden söyleme ya da belirli bir hükümet biçimini salık verme amacı yoktur. Özellikle son bölümde, günümüzü ilgilendiren konulara değinilmeli ve konunun araştırılması gereken diğer yönler de işaret edilmelidir. Buradaki esas amacın bugünkü yanlışlıklar için bir *öğüt* değil, onları daha bilimsel bir yolla incelemek için yapılan bir *çağrı* olduğu unutulmamalıdır.

3. Kıbrıs Meselesi ile İlgili Yapılacak Araştırmalarda Kavramlar ve Olgular

3.1. Kıbrıs Meselesi ile İlgili Kavramlar

Bir görüşe göre sosyal bir varlık olarak toplumların, uygarca yaşamaya imkân tanıyan bir dizi kavramla yaşadığı ileri sürülür. Platon bile bu kavramları açıklayabilmek için hayaller (ideal) de dahil olmak üzere en cüretli adımları atmaktan geri kalmaz (Sinanoğlu, 1980: 7). Ancak Karakoyunlu'nun (1997: 11) da ifade ettiği gibi birçok kişinin, kavramların netleşmemiş değerler üzerinde söz söylemeye meraklandıkları görülmektedir. Bu merak, maalesef istenen amaca ulaştırmaz. Çünkü ideallere ulaştıracak bu analizin, *gerçeklilik* ve *akılcılık* gibi temel direkleri olduğu unutulur. Bundan dolayı doğru kavramlarla, düzmece kavramları birbirinden ayırmak gerekir. Peki, bu ayırma işleminin önemi nereden kaynaklanmaktadır? Bir başka deyişle bu ayırım, *kültür* kavramı özelinde nasıl bir anlam taşımaktadır? Aslında bu durum oldukça önemlidir. Çünkü her dünya görüşü, aynı zamanda belli bir kavramlar sistemini de ifade eder (Faiz, 1993: 9). Bu yüzden çıkarları ve dünyaya bakış açıları birbirinden farklı toplumların yaşadığı mekâna ait kavramların farklı anlamlara bürünmesi doğaldır. Bir toplumun herhangi bir kavramdan anladığı ile diğer

¹⁶ Tunaya'nın *kıyaslama* ve *özdeşleştirme* ile ilgili tanımlamayı, Kissinger'e dayandırarak anlatmasına bk. Tunaya, 1975; Tunaya, 1989: 94.

toplumun anladığı arasındaki farklılık, *çokseslilikten* ziyade, yaşanan toplumsal çatışmanın bir tezahürü olarak da görülebilir. Dolayısıyla tarihe ve toplumsal çatışma pratiğine bakmaksızın herhangi bir kavramın anlaşılabilirliğine inanmak, önemli yanılgıları ortaya koyar. Kıbrıs'taki her iki toplumun özgün politik konumu ile o toplumun herhangi bir kavramını tanımlama, içeriğini belirleme, dinamiklerini irdeleme, diğer kavramlarla olan ilişkilerini ortaya koyma arasında *dolaylı* veya *dolaysız* olsa da bir ilişki mutlaka vardır.

Böyle bir yaklaşım, kavramların ele alınış biçimi ile tanımına sinmiş durumdaki politik veya ideolojik işlevi ve bunun toplumsal çatışma açısından taşıdığı büyük önemi yansıtır. Bu yüzden ki Kıbrıs meselesi ile ilgili olarak ortaya konulan kavramlar ve onların ele alınış biçimleri tarafıdır. Aslında her kavramın ele alınış biçimiyle ilgili olarak düşülebilecek en büyük yanılgı, herkesin üzerinde uzlaşabileceği bir *yansızlığı* ummaktır. Hâlbuki bu kavramlar, adadaki toplumların zihinsel algılamalarının yansımından başka bir şey değildirler.

Dolayısıyla buradaki amaç, tarafların fikirlerine olan takıntılarını ve bağımlılıklarını işaret ederek bunlarla ilgili politik olgu ve kavramları, sorgulamaya yatkın kapalılıklarıyla tartışmaya açmaktır. Hâlâ bugün politik düzeyde tartışılan Kıbrıs sorunu, bir yığın hâlinde ve adı konmamış *şeylerle* (İnatçı, 1995: 94-95) donanmış durumdadır. Gerçek şu ki ne kadar çok *şeye* bir ad bulunursa ve mümkün olduğu kadar doğru tanımlanırsa, o kadar şeyin *ne olduğu* ortaya çıkacaktır.

Aslında bu araştırma, kavramlar bazında, özellikle *federalistler* ile *anti-federalistler* veya *milliciler* ile *toplumcular* arasındaki ilişkilere açıklık getirmenin zorunluluğunu göstermektedir. Bu da *federalistler* ile *anti-federalistlerin* veya *milliciler* ile *toplumcuların* kullandığı kavramları, karşılıklı ilişkiler çerçevesinde değerlendirmesine ve somut toplumsal gerçeklere uygulanmasına itmiştir.

3.1.1. Kıbrıs Türk ve Rum Toplumlarındaki Federalist ve Gelenekçi Kavramların Siyasi Anlamı

Kıbrıs meselesinin halli için kavramsal çerçevenin belirlenmesi, önemli konulardan biridir. Fakat kavramsal çerçeveden¹⁷ şu kastedilmek istenmektedir: İster *genel*, ister *özgün* olsun bir durumun süreci olarak taraflara ait politikaların çözümlenmesinde göz önünde bulundurulması gereken öğelerin, kapsamlı bir *listesinin* olması yarar sağlayacaktır. Bu kavramlar, konu ile ilgili çeşitli değişkenlerin tanımlanmasına yardım edebileceği gibi, karşılık olan ilişkileri de belirleyebilecektir. Ancak kavramların dahi bu değişkenleri ve arasındaki karşılıklı var olan ilişkileri

¹⁷ Araştırmalarda kavramsal çerçeve ile ilgili olarak ayrıntılı bilgi için bk. Gönlübol, 1993: 16.

kesin bir şekilde saptayamadığı anlar da vardır. Özellikle Kıbrıs meselesinin çözümü ile ilgili yapılan çalışmalar, kavramsal sorunlara bir çözüm getirmekten çok, konu ile ilgili birtakım sorunları da beraberinde getirebilir. Dolayısıyla kavramsal boyut ile pek ilgilenmezler. Ancak Kıbrıs meselesi ile ilgili kullanılan terimlerin tanımlanması ya da hiç olmazsa kullanılan terimlerin sınırlarının çizilmesi esas amaç olabilir. Çünkü bu, Kıbrıs meselesinin halli için oldukça önemli bir konudur. Dolayısıyla şimdiki durumda, bunlarla ilgili tanımlara geçmekte fayda vardır.

Aslında Kıbrıs meselesi için kullanılan *federalist* ve *gelenekçi* gibi terimler, hem iç hem dış hem de uluslararası politika kavramları olarak kullanılmaktadırlar. Kıbrıs'ta '*federalist*' terimiyle genellikle *hareket*, *adalet* ve *değişiklikten* yana olan politika; '*gelenekçi*' terimi ise cari olan *biçimi*, *düzeni* ve *istikrarı* isteyen politika algılanmaktadır. Böylece, *federalist* sözcüğü, var olan yapıda değişikliği isteyen politika; *gelenekçi* sözcüğü de var olan yapıyı korumak isteyen politika anlamına gelmektedir. Aslında bu durum Kıbrıs'taki iç politika deyimleri ile söylenecek olursa, birincisi *dinamik* ve *agresif*, ikincisi ise *durağan* ve *koruyucu* politikayı ifade etmektedir.

Gerçekte ise Kıbrıs'taki *dinamizm* ile *durağan* veya *gelenekçilik* ile *değişimcilik* arasında yapılmakta olan bu basit ayırım, bugün somut olaylarla karşılaşıldığında fazla bir anlam ifade etmemektedir. Aslında bu anlam, federalistlerde '*çözumsuzlük çözüm değildir*' ile gelenekçilerde ise '*çözumsuzlük çözümdür*' ile hayat bulmaktadır. *Gelenekçilerin* korumaya çalıştıkları biçim ve düzen, toplumun ve politikanın doğasını radikal bir biçimde değiştirmeye yönelik bazı güçleri de içerdiğinden, bunların değişmesine neden olabilmektir. Buna karşın liberal ve radikal *federalistler*, tutumlarını haklı göstermek için hayallerini inanılmaz bir ütopya içinde ifade edebilmektedirler ki bunlar da en az *gelenekçiler* kadar *durağan* olabilmektedirler. Aslında Kıbrıs'taki her iki toplumun liberal veya radikal *federalistleri*, düzeni değiştirmek isterken daha *iyi* bir düzen kuramadıkları takdirde, en azından düzen değişikliği ile kendi görüşlerini gerçekleştirilebileceğine inanmaktadır.

Kıbrıs'taki *federalist* ve *gelenekçi* politikanın anlamı hakkındaki bu genel görüş ve tanımlamadan sonra bu kavramların dış ve uluslararası politika açısından taşıdığı önem üzerinde de durmakta fayda vardır. Aslında bu iki kavramın uluslararası politikadaki anlamı, açık olmaktan uzaktır. Gerçekten de *gelenekçi* kavramı, bu sözcüğe atfedilen iki anlam nedeniyle pek de açık değildir. Bazen bu sözcükle, eskiden var olan bir düzen biçimi anlatılmak istenmektedir. Bu anlamı ile *statüko* sözcüğü; '*status quo ante*' (daha önce var olan durum) sözcüklerinin kısaltılmış bir biçimi olmaktadır. Tıpkı *gelenekçi* Rumların, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin devamını savundukları gibi...

Bu sözcüğe atfedilen ikinci anlam, hâlen var olan ve devam ettirilmesi veya değiştirilmesi istenilen durumdur. Buradaki anlamıyla *gelenekçi* Kıbrıslı Türklerin, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin yok sayılmasını ve yeni bir ortaklık cumhuriyetinin kurulmasını ifade etmesi gibidir. Uluslararası politikada *statüko* deyimini '*status quo ante bellum*' anlamında kullanıldığı zaman, savaştan sonra işgal edilmiş olan toprakların geri verilmesi ve savaştan önceki koşullara dönülmesi kastedilmektedir. Denilebilir ki *gelenekçi* ve *federalist* Kıbrıslı Rumların ittifak halinde olduğu tek konu budur.

Görüldüğü gibi aynı deyim, uluslararası politikada, birbirine tamamen zıt iki anlamıyla da kullanılabilir. '*Status quo*' sözcüğünün '*status quo ante bellum*' deyiminden geldiğini ve bu deyim, kısaltılmış bir biçimi olduğu söylenecek olursa, durum daha da karışık bir hâl alır. Bu nedenle, uluslararası politika bakımından '*statüko*' ya da '*status quo*' sözcükleri, tarihin belli bir döneminde uluslararası sistemin yapısı veya uluslararası politika bakımından değiştirilmek istenmesi anlamında kullanılmıştır.

3.1.2. Kıbrıs'taki Kavramların Gelişimi ve Aktüel Hayattaki Durumu

Aslında *statüko* ve *revizyonizm* sözcükleri, 1815 tarihli Viyana Kongresi'nden sonra uluslararası politikada yaygın bir biçimde kullanılmaya başlanmıştır. Bilindiği gibi Napolyon savaşlarından sonra toplanan Viyana Kongresi'nin en önemli amacı, Avrupa'da devlet sınırlarının yeniden çizilmesidir.

Kıbrıs meselesinin halli için de Lefkoşa, Viyana, Beyrut, New York, Cenevre, Glion veya Burgenstock'ta çeşitli defalar toplanan ve Kıbrıs'ın iç siyasal düzeni bakımından *gelenekçi* Kıbrıslı Rumlarla, *federalist* Kıbrıslı Türklerin düzenlenecek yeni sistemin devamlılığını sağlayabilmek için çok çaba harcadığı bilinmektedir. Ancak taraflar, uluslararası tedbirlerin yeterli olamayacağı görüşünden hareketle, bu devletin iç düzeni ile ilgili tedbirlerin alınması üzerinde durmuşlardır. Gerçekten de ilk defa olarak Kıbrıs'taki yeni düzeninin mimarı olan Butros Gali (1992) ile '*Birleşik Kıbrıs*' yönetiminin başta gelen savunucusu ABD, uluslararası düzen ile Kıbrıs'taki ulusal üniteler arasında sıkı bir bağlantı kurmuşlardır. Böylece Kıbrıs'ta kurulmak istenen yeni düzenle, hem *1974 öncesi* hem de *1974 sonrası* var olan iki ayrı düzen birleştirilecektir.

Ne var ki 1992'de Kıbrıs için New York'ta kurulmaya çalışılan yeni düzenin arabulucusu Butros Gali ve onun tutumu, Denктаş'ın ile taban tabana zıttır. Denктаş, yıkılan eski Kıbrıs Cumhuriyeti'nin düzenini yeniden kurmak yerine; daha farklı ilkeler ve kurumlar üzerine inşa edilmiş, yeni bir Kıbrıs meydana getirmeye çalışmıştır. Onun nazarında düzenin kurulmasında meşruluktan daha önemli olan şey *adalet* ve *yaşama hakkıdır*.

Ona göre *sürekli barış*, ancak *haklı barışın* kurulması ile sağlanabilmektedir. Ancak adaletin gerçekleştirilmesi, Kıbrıs'ın yakın tarihindeki bazı gerçeklerin değiştirilmesiyle mümkündür. Böylece Denктаş, BM'nin uygulamaya çalıştığı rejimi tanımayarak, yeni bir düzenin ve devletin kurucusu olmuştur. Fakat Denктаş'ın kurmaya çalıştığı yeni düzen, uluslararası kamuoyu tarafından henüz tescil edilmiş değildir. Aslında Kıbrıs'ın geçmişi ile ilgili birçok gerçek, Denктаş'ın *haklı barış* (just settlement) (Gönlübol, 1993: 354) kavramıyla, yani savaş sonrası Kıbrıs'ta *sürekli barış* kurulması için gerçekleştirmeye çalıştığı kuramsal çerçeve ile anlatılamayacak veya halledilmeyecek kadar karmaşıktır.

Bununla birlikte millî ve etnik bir halka dayalı statükonun sürdürülmesi ve uluslararası toplumda bu statükonun korunması arasında önemli farklılıkların bulunduğu kabul edilmektedir. Statükonun münferit ve millî bir sistem içinde sürdürülmesini sağlamak için uluslararası alanda bilinçli ve rasyonel olarak statükoya dayalı veya revizyonist bir politika izleme imkânı vardır. Başka bir deyişle devlet, iç düzenini sürdürebilmek için dış politikasını bir araç olarak kullanabilmektedir. Örneğin, Stalin'in 1934 ile 1939 yılları arasında yaptığı budur. Aynı girişimi, GKRY'nin de yaptığı görülmektedir. GKRY, sadece ihtiyatlı bir dış politika izlemekle kalmamış, sözde Türk yayılcılığını ve militarist politikasını önleyebilmek için BM'nin *ortak güvenlik sistemini*¹⁸ veya *çok uluslu gücü*¹⁹ desteklemiştir. Böylece Kıbrıslı Rumlar, toplum içinde *ihtilalci* yeni bir düzen geliştirmeye çalışırken, dışarıda da statükoyu korumaya çalışmışlardır. Gerek Makarios ve Grivas, gerek Kiprianu ve Vasiliu, gerekse Klerides ve Papadopulos, uygulamada her zaman için *tutucu* ve *ihtilalci* önderler olmuşlardır. Hatta onlar, somut durumlar karşısında görüşlerini ve tutumlarını uluslararası gerçeklerle bağdaştırma yoluna gitmişlerdir. Ama bunların tutumları, daima geçici olmuştur. Bununla ilgili en iyi örnek, Sampson'un 15 Temmuz 1974'teki hükümet darbesidir. Çünkü Makarios, o sırada var olan iyi ilişkilerini sürdürebilmek için Batı'nın liberal ve tutucu olan rejimleriyle birlikte Kıbrıs'taki darbeyi *kanamıştır*. Bu hareketi birçok tutucu kişi, Makarios'u Enosis davasına "*ihane*"²⁰ etmiş olarak değerlendirmiştir.

¹⁸ BM ortak güvenlik sisteminin özellikleri için bk. Rienov, 1961: 301; Padelford-Lincoln, 1962: 494; Martin, 1964: 195-197; Greene, 1964: 548-549; Schwarzenberger, 1965: 231-233.

¹⁹ Bilindiği gibi 4 Mart 1964'te BMGK aldığı karar [UN Document S/15575, 4 March 1964 para. 5] ile 27 Mart'ta adada asayişin ve sükünun sağlanması için İngiliz - ABD planının bir tezahürü olarak 10.000 kişilik NATO birliği gönderilmiştir. Bunun ayrıntıları için bk. Fantis, 1964; Uysal, 1966; "İsmet İnönü: Kıbrıs Bizim Millî Davamızdır", Bayrak, 9 Mayıs 1964; Winsdor, 1964: 12; Bilgin, 1965: 559; Erim, 1965: 550; Yıldız, 1966: 423; Ausland-Richardson, 1966: 321-326; Stephens, 1966: 191; Adams-Cottrell, 1968: 61, 74; Ehlich, 1974: 61; Bitsios, 1975: 130; Xydis, 1977: 26; Crawshaw, 1978: 371; Salih, 1978: 38-39; Ball, 1982: 347; Borowiec, 1983: 96-97; Gürün, 1983: 410; Armaoğlu, 1989: 787; Laipson, 1990a: 9; Laipson, 1990b: 1-2; Albrecht, 1994: 17; The Turkish Cypriots, 1997: 4.

²⁰ Makarios 19 Temmuz 1974 tarihinde BM'deki konuşmasında, "*Yunanlılar Kıbrıs'ı işgal etmişlerdir ve Türklerden çok daha tehlikelidir. Bu işgal hareketi, Kıbrıs'ın bağımsızlığını ve toprak bütünlüğünü ortadan kaldırmıştır. Bugün Türk toplumu da tehlike içindedir*" demiştir.

Ancak bunu, geçici bir süre için yapmıştır. Aslında Makarios'a göre darbe, Enosis için beklenebilirdi. Kaldı ki Yunanistan'ın darbeye destek vermesi, Enosis hayallerini tümenden yıkabilirdi. Bundan da anlaşılıyor ki Makarios, statüko politikasını, uluslararası alanda ve özellikle darbeden sonra desteklemiştir. Zaten statüko politikalarının en başarılısına, 1815 tarihli Viyana Kongresi'nden sonraki dönemde rastlanıldığı bilinmektedir. Aslında bir diğer örneğinin Kıbrıs coğrafyasında ortaya çıktığı da söylenebilir. Gerek New York'ta gerekse Burgenstock'ta taraflar, sadece bir barış anlaşması yapmakla kalmayacaklar, yeni düzenin bütün ayrıntılarının saptanmasına çalışacaklar ve bunu da *anayasal* bir düzene bağlayacaklardır. Bunun için de Kıbrıs'ta egemen olan düzenin taraflar arasındaki çatışmaları önlemek, düzenli toplantıların yapılmasını sağlamak, kongre ve konferanslarını tertip etmek ve *sürekli tarafsızlık* statüsünün devamını sağlamak gibi tedbirleri hayata geçirmesi gerekecektir. Bu tedbirlerden bir tanesi de 1992 yılında New York'ta yapılan zirve toplantılarıdır. Fakat bu statüko politikası, 1990 yılında, Kıbrıs Rum yönetiminin *AB'ye tam üyelik başvurusu* ile son bulmuştur.

Buna rağmen uluslararası tedbirlerle, statüko politikasının sürdürülmesi fikri devam etmiştir. Gerçekten de bu kez Lefkoşa ve New York'ta toplanan liderler, statüko politikasını daha sürekli kılmak için Kıbrıs'ın yeni düzenini yaşatacak, etraflı bir *anayasa taslağı* kaleme almışlar ve bununla ilgili bir de mekanizma kurmuşlardır. Dolayısıyla gerek Gali, gerekse Annan planı olarak anılan bu *anayasaların* amacı, *Kıbrıs'ta barışın korunmasını* sağlamaktır. Ancak bu barış, galip tarafın kurduğu ve yenilgiye uğratılan tarafın kabul ettiği bir barış değildir. Zaten Annan Planı'nın BM'nin 1974'ten sonra yaptığı bütün barış önerilerinin bir parçası sayılmasının nedeni, barış anlaşmaları ile kurulan yeni dünya düzeninin BM Misakı'nda öngörülen *barışı koruma*²¹ mekanizması ile sürdürülmek istenmesinden başka bir şey değildir.

Böylece iki taraf arasında, *gelenekçi* politikayı izleyenlerle *federalist* politikaları izleyenlerin geleneksel ayırımı, BM'ce hazırlanan *normatif* düzeni kabul edenler ile bunu değiştirmek isteyenler veya kabul etmeyenler arasındaki temel ayrıma paralel olmuştur.

Bununla ilgili bk. Archbishop Makarios, (2 July 1974); Makarios Speech, 1974:13; "Makarios: Yunan Ordusu İşgalcidir", TAK, S: 22B, 22 Temmuz 1974; Makrides 1977, 175-175; Alaysa, 1983: 2063; Halley, 1985: 12-13; "Sampson'un Son Açıklamaları-III", Yeni Kıbrıs, (Nisan 1987), s. 27-31; "Klerides Denktaş'ı Anlattı", Fileleftheros, 3 Temmuz 1990; TAK Rum Basını Özetleri, Fileleftheros, 3 Temmuz 1990; Klerides - 2 (1978-1993), KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi; "EOKA-B Yasalaştırılacak mı?", Haravgi, 24 Ocak 1994; Kıbrıs Rum Basını Özetleri, 24 Ocak 1994; Denktaş 1996, 71; Tosun, 1996: 371-375.

²¹ UNFICYP'in fonksiyonu çok farklıdır. Herkes onları *barışı sağlayıcı* olarak görmek istemektedir. Aslında onlar, *barışı koruyucu=peace-keepers* görevini görürler; hâlbuki onların *barış yapıcı=peace-makers* görevleri yoktur. Bunun için bk. Adams-Cottrell, 1968: 74.

Kaldı ki 1983'te KKTC'nin ilanından sonraki dönemde *gelenekçi* taraflarla *federalist* taraflar arasında ayırım yapılmasını sağlayacak olanaklar da geliştirilmemiştir. Tıpkı 1974 Barış Harekâtı'nın devam etmekte olduğu bir sırada, savaş sonunda kurulacak düzenin sürdürülmesini sağlamak için Türk ve Yunan müttefiklerin elbirliği ile çalışmalara başlamaları gibi... Ancak düzeni koruyacak yeni bir mekanizmanın kurulması veya korunması sağlanamamıştır. Gerçekten de her iki taraf arasında bugüne kadar daimi bir çözüme kavuşturacak genel bir *barış anlaşması* yapılamamıştır. Harekât'tan hemen sonra *yenilgiye uğrayan devletlere* karşı yapılacak işlemlerle ilgili olarak başlayan çalışmalar, kısa bir süre içinde tüm konulara yayılmış ve Kuzey/Türk ile Güney/Rum siyasal kutuplaşmasını ortaya çıkarmıştır. Zaten Harekât sonrası her iki taraf arasında belli bir ittifak sağlanamaması, *gelenekçilerle federalistlerin* ayırımını daha da zorlaştırmıştır.

Bu ayırımın temel niteliklerini ortaya koymak gerekirse, her iki tarafın *gelenekçilerinin* savdukları konulara bakmak gerekecektir. Böylece *federalistlerin* durumu anlaşılabilceği gibi, *gelenekçilerle federalistler* arasındaki ayırım da ortaya çıkmış olacaktır. Buna göre Kıbrıs Türk ve Rum toplumlarındaki *gelenekçilerin* savunduğu kavramlar, aşağıdaki gibi ifade edilmiştir:

Tablo 1: Türklerle Rumların Gelenekçi Kavramları

Kıbrıs Türk Görüşü	Kıbrıs Rum Görüşü
1974'teki 'de facto' durumun devamı	1960 anayasal düzenin devamı
1960 Garanti ve İttifak Anlaşmalarının devamı	Çok uluslu gücün getirilmesi
İki kurucu ortaklığın tesis edilmesi	Rum çoğunluğun egemenliği
Toplumların eşitliği	Fertlerin eşitliği
Devletlerin eşitliği	Toplumlar arasında azınlık-çoğunluk ilişkisi
Anayasal eşit haklar	Koruyucu haklar
Yönetime eşit katılım	Nispi katılım

3.1.3. İlgili Taraflarca İzlenen Karşıt Politikalar

Aslında *federalist* ve *gelenekçi* politikalar hakkında yukarıda belirtilen hususlar, araştırmacıları şu noktaya götürmektedir: Adadaki her iki devletin (KKTC-GKRY) birbirlerine karşı izlediği dış politikanın doğru bir şekilde değerlendirmesini ve kendi politikalarını ona göre saptamasını gerektirmektedir.

Ne var ki *federalist* ve *gelenekçi* politikalar karşısında izlenecek karşı politikaların birbirinden farklı olması gayet normaldir. Genel uluslararası

sistem içinde sadece bazı düzeltmeler veya değişiklikler yapmayı amaçlayan *gelenekçi* bir dış politikaya karşı, *yatıştırma*, *alış-veriş* veya *bağdaştırma* politikaları izlenebilir. Ama uluslararası sistemi tümünden değiştirmek isteyen veya bir ya da daha fazla devletin hayati dış politika amaçlarına veya hedeflerine karşıt bir politikayı, bu yolla durdurmak pek mümkün değildir. Böyle bir politikayı, *çevreleme* veya *denge politikalarıyla* önlemek gerekecektir. *Çevreleme*, ya Büyük Çin Şeddi ya da Fransızların İkinci Dünya Savaşı'nda Almanlara karşı inşa ettikleri Maginot Hattı gibi gerçek ya da Amerika Birleşik Devletleri'nin 1940'ların sonundan itibaren *revizyonist* bir dış politika izleyen Sovyetler Birliği'ne karşı, bu devletin etrafında ittifaklar zinciri kurarak gerçekleştirmeye çalıştığı, hayali bir 'set' olabilir. Bu setin anlamı '*en çok buraya kadar ya da savaş*' (Morgenthau, 1970: 80-91) demektir. Tıpkı Kıbrıs'ta 1964 yılında '*Yeşil Hattın*' çizilmesi gibi...

Aslında *federalist* bir politikaya karşı *yatıştırıcı* ve *yumuşatıcı* bir politika izlemek, beklenen sonucu sağlamayabilir. Çünkü bu politika, ancak *gelenekçi* politikaya karşı izlenebilir ve bu politika karşısında başarılı sonuçlar alınabilir. *Revizyonist* dış politika karşısında izlenen hatalı tutum konusunda klasik örnek, 1963'te anayasa değişikliği teklifinden itibaren Makarios'un izlediği revizyonist politikanın yatıştırılmaya ve yumuşatılmaya çalışılmasıdır. O dönemde statükodan yana olan Türk tarafı, revizyonist dış politika izleyen tarafın arka arkaya ileri sürdüğü istekleri rasyonelleştirmeye, hatta bunları sınırlı istekler gibi görmeye çalışmıştır. Hatta Türk tarafınca görüş ayrılıklarının bağdaştırılması ve çatışmaların yumuşatılması ile bunların üstesinden gelinebileceği düşünülmüştür. Hâlbuki böyle bir politika karşısında, revizyonist tarafın *sessiz* ve *kansız* bir başarı elde etmesi mümkün değildir. Özellikle Makarios'un, 1963'ten sonra Kurucu Anlaşmaların hükümlerini ihlal ederek önce silahlanması ve sonra da Kıbrıs Cumhuriyeti'nin yasak kurumlarının işgali ile başlayan yayılma girişiminde bulunması, buna ciddi bir örnektir. Artık Makarios'un, tüm Kıbrıs hatta bölge için bile bir tehlike olmaktan çıkartılması, küçük ve kontrol edilebilir bir çatışmayla başarılacak bir iş olmaktan çıkmıştır. Ya giderek artan Rum istekleri kabul edilecek ya da savaşa girilecektir. Aslında bu noktaya gelinmesi, özellikle Batılı devletlerin Makarios'a karşı hatalı tutumundan kaynaklanmıştır. *Revizyonist* ve *irredentist* Rum politikası, statükocu bir politika gibi yumuşatılmaya ve başkalarının sırtından verilen ödünlerle yatıştırılmaya çalışılmıştır.

Kıbrıs'ta *revizyonist* ve *statükocu* politikalarla ilgili belirtilecek bir başka hata da statükocu bir politikaya karşı, *revizyonist* ve *emperyalist* bir politikaymış gibi karşılık verilmesidir. Özellikle karşılıklı kuşku doğuran hatalı politikalarda ısrar edildiği takdirde, bunun tarafları kısır bir döngü içine iteceği aşikârdır. Sonunda da bu politikalar, savaşa kadar sürükleyebilecektir. Bu gibi durumlarda taraflardan her biri, kusuru ötekine

atarak karşı taraftan hatasını düzeltmesini istediği bir tutum içine girecektir. Nitekim I. Dünya Savaşı bu şekilde başlamıştır. Zira 1870 yılında siyasi birliğini tamamlayan Almanya da statükocu bir politika izlemiştir. Ancak, özellikle Fransa'nın Almanya'dan duyduğu kuşkular sonunda başlattığı ittifaklar, karşı ittifaklara yol açmış ve bu gelişme, savaşın çıkmasına kadar sürmüştür. Dolayısıyla Kıbrıs'ta da bu durumun sınır ihlalleriyle ve S-300 füzelerinin adaya getirilmek istenmesi ile oluştuğu söylenebilir.

Aslında ideolojiler ve ideolojik politikalar, taraflar arasında kuşkuları arttıran önemli nedenlerden birisidir. Nitekim bütün Kıbrıs'ın *Türkleştirilmesi* veya *Rumlaştırılmasına* dair istekler, Batılı tüm ülkelerce *revizyonist* bir politika kuşkusuna yol açmakta ve bundan dolayı da çekinilmektedir.

Gerçekten az olsa da her iki tarafta bulunan irredentistlerin milliyetçi ideolojisinde, bütün Kıbrıs'ın *Türkleşmesi* ya da *Rumlaşması* ülküsü bulunmakla birlikte, her iki ulus devletin (KKTC-GKRY) her zaman için birbirlerine karşı *revizyonist* bir politika izlediğini söylemek doğru değildir. Nitekim belli bir zaman sonra, ki bu durum *dedante* (yumuşama) politikasının başlamasından öncedir, karşılıklı kuşkular ve gerçeklerin yanlış algılanması nedeniyle *Kuzey* ve *Güney* arasındaki ilişkiler kısır bir döngü içine girmiş, zaman zaman da patlama noktasına gelmiştir. Aslında karşılıklı kuşkular ve korkular yüzünden gerçekler salt ideolojik açıdan algılanmış; ideolojik bakış, ilk kuşku ve korkuları geri bildirim (feedback) yoluyla yeniden beslemiştir. Böylece karşılaştıkları tehlikeleri, olduğundan büyük gören taraflar, *hayalî tehlikelerden* korunmak için aldıkları tedbirlerle karşı tarafın korkusunu haklı kılmışlar ve gerçeğin yanlış algılanmasına neden olmuşlardır. İşte bu yüzden denmektedir ki gerçeklerin yanlış algılanması ve bunun doğurduğu kuşku süreci, tarafları kısır bir döngü içine itmektedir.

Gerçek şu ki Kıbrıs'ta *federalist* ve *gelenekçi* politikaları doğru bir şekilde teşhis etmek ve bu konuda hata yapmamak, her zaman için kolay bir iş değildir. Yukarıda belirtildiği gibi Makarios'un anayasa değişikliği örneğinde olduğu gibi, statükoyu adım adım değiştirme girişiminin nereye kadar gideceğini kestirebilmek kolay olmamıştır. Çünkü Kıbrıs'taki herhangi bir tarafın statükoda bazı düzeltmeler yapma girişimi, ya tümden *revizyonist* ya da *irredentist* bir politika ile sonuçlanabilecektir.

Aslında siyasi ve askerî argümanlar kullanarak girişilen *revizyonist* politikaları anlamak nispeten daha kolay olmakla birlikte, ekonomik ve kültürel argümanlarla başka devletleri etkileyerek girişilen revizyonist ve irredentist politikaları anlamak, her zaman için kolay olmayabilir. Bir devletin dış ticaretine başka bir devletin iyice nüfuz etmesi halinde, salt ekonomik amaçla izlenen *ekonomik genişleme politikası*, kendiliğinden ve birdenbire siyasal bir güç kaynağı olabilir. Buna, Rumların Kıbrıslı Türklere uyguladığı *ambargo* ve *dünya ekonomisinden izolasyon* çabaları örnek

gösterilebilir. Böylece, ekonomik ve dolayısıyla siyasal bakımdan zayıflamış bir devlete karşı, revizyonist bir politika izlemenin daha kolay olabileceği düşünülmüştür. Kıbrıs'taki birçok *revizyonist* politika, belli bir bölgede ve belli bir konuda statükonun değiştirilmesi isteği ile başladığı halde sonradan genişleyerek daha büyük alanları, hatta tüm Kıbrıs'ı içine alabilecektir.

Tıpkı Hitler'in izlediği politika gibi... Zira Hitler'in izlediği revizyonist politika, evrensel amaçlı bir politikadır. Bir başka örnek de İsrail'in, 1943'ten itibaren bölgedeki statükoyu adım adım değiştirme çabasına girişmesidir. Aslında Vasiliu, Klerides, Papadopoulos ve kısmen de olsa Hristofyas'ın da yaptığı, bundan pek farklı bir şey değildir. Uluslararası sistemin aktörleri, izledikleri politikanın gerçek yüzünü çoğu kez gizlerler. Revizyonist, irredentist veya emperyalist politika izleyenler ise bunu hiçbir zaman açıklamazlar. İzlenen politikanın gerçek niteliği, çoğu kez *insancıl* veya *ideolojik* bir şal altında gizli tutulur. Dolayısıyla bunu anlayarak zamanında gerekli tedbirleri almanın dış politikayı yönetenlerin başlıca görevleri arasında olduğu unutulmamalıdır.

3.2. Kıbrıs Meselesi ile İlgili Olgular

Kıbrıs meselesine bakıldığında bunca hüznü olaydan sonra gelen noktanın *barış, adalet ve insan hakları* bakımından pek de övünülecek bir düzeyde olmadığı görülür. Acaba barış, insanın kendi doğallığı içinde, kendisini hiç zorlamadan ve hemen her ihtiyaç duyduğunda elinin altında hazır bulabileceği bir olgu mudur?

Bu sorunun cevabını bulabilmek, elbette ki kolay değildir. İnsanların barış talebi, daha ziyade sahip oldukları kendi maddi değerlerini tehlikeye atmamak ya da güvence altına almak gereksiniminden doğmaktadır. Aslında barış denilen olgu, uygulamada çıkarların korunması için zorunlu olarak oluşturmak zorunda kalınan bir *kuvvetler dengesidir*²². Gerçekte sürdürülen tüm sükûnet arayışları, Kıbrıs'taki ilgili güçlerin birbirlerini sınama ihtiyacının doğal bir sonucudur.

Bundan hareketle Carr, tarihî olguyu “*tarihin omurgasını oluşturan ve bütün tarihçiler için değişmez olan materyallerdir*” (Carr, 1993: 6) şeklinde tanımlar.

Aslında tarihî vakalar, toplum hayatını birinci derecede etkileyen hadiselerdir (Akbulut, 1993: 41). Başka bir deyişle bir olayın, tarihin konusu olabilmesi için o olayın toplum hayatına birinci derecede tesir ve toplumun bütün kesimlerine derece derece nüfuz etmiş olması gerekir. Bu itibarla geçmişten günümüze gelen tarihî hadiselerin, şu anda toplumu etkilemekte ya da en azından ilgilendirmekte olan olaylar nezdinden olması, tesirlerinin toplum üzerinde hâlâ devam etmekte olması, bir başka deyişle Kıbrıs

²² *Barış ve barış olgusunun oluşturulması için bk. Özkan, 1995.*

meselesinin halli için göz önünde tutulması gerekir. Ancak bu şekilde toplumun karşı karşıya bulunduğu problemlere çözüm yolları bulunabilir ve geçmişteki tecrübelerden istifade imkânı sağlanabilir.

Örneğin, Türk tarihi bakımından 1071 Malazgirt Savaşı, 1453 İstanbul'un Türklerce fethi ve 1919 Kurtuluş Savaşı'nın başlaması, birer tarihî olgudur. Sosyal bilimciler bunları doğru bilmek zorundadırlar. Zaten bu doğruluk bir mecburiyettir ve bütün sosyal bilimciler için kabul edilen ve temel olgular denilen bu tür bilgiler, genellikle sosyal bilimcilerin kullandığı hammaddeyi oluştururlar. Fakat sosyal bilimciler; hangi olgulara, nasıl yer vereceklerine ancak kendileri karar verirler. Buna karşın tarihî bilgi, kişilere göre farklılıklar gösterebilir. Örneğin Kıbrıslı Türklerin kalıcı bir çözüm istemelerine rağmen, sıradan Kıbrıslı bir Türk'ün nasıl bir çözüm istediği bilinmemektedir. Bundan da anlaşılacağı üzere her milletin kaderini doğrudan ya da dolaylı olarak etkileyen belirli tarihler ve tarihî olaylar vardır. Bundan hareketle Kıbrıs Türk toplumunun da kaderini belirleyen veya en azından ona tesir eden olayları şöyle sıralamak mümkündür:

- 4 Haziran 1878 adanın İngiltere'ye geçici olarak devredilmesi,
- 5 Kasım 1914 Kıbrıs'ın İngiltere tarafından ilhak edilmesi,
- 31 Ekim 1931 Kıbrıs'ta Rum isyanlarının sistematik olarak başlaması,
- 16 Ağustos 1960 Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulması,
- 15 Temmuz 1974 Enosis taraftarlarınca hükümet darbesinin yapılması,
- 20 Temmuz 1974 Barış Harekâtı'nın yapılması,
- 13 Şubat 1975 Kıbrıs Türk Federe Devleti'nin kurulması,
- 15 Kasım 1983 Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin ilan edilmesi,
- 4 Temmuz 1990 Kıbrıs Rum yönetiminin tam üyelik için AB'ye başvurması,
- 23 Nisan 2003 sınır kapılarının karşılıklı geçişlere açılması,
- 24 Nisan 2004 Annan Planı'nın Kıbrıslı Türklerce kabul edilmesi.

Bu tarihî olaylardan ilk üçü Kıbrıs Türk toplumunun cüzi iradesi dışında meydana geldiği hâlde, Türk halkına telafisi mümkün olmayan büyük zararlar vermiştir. Buna karşın bunların Türk halkının *şuurlanmasına* ve *millî benliğinin* (Aytekin, 1992: 44-46) güçlenmesine de sebep olduğu söylenebilir. Daha sonra cereyan eden olaylarda söz sahibi olması, kendi kaderinin başkaları tarafından belirlenmesine müsaade edilmemesi bakımından fayda olmuştur.

Peki, Kıbrıs için bunun dışında ne gibi olgulara ihtiyaç vardır? Bunun için ilk olarak tarih içine gömülmüş siyasal olguları bulmak gerekecektir. Kıbrıs meselesi üzerinde yapılacak araştırmalarda, her iki toplumun geçmiş tarihten ve şimdiki yaşantısından bütün gerçekler toplanmalı ve birbiriyle mukayese edildikten sonra birtakım sonuçlara varılmalıdır. Çünkü kuramlar, olgulara dayandıklarında bile mutlaka denemeden geçirilmelidirler (Parkinson, 1984: 278). Örneğin Kıbrıs'ta kurulmak istenen federe devletlerin birinde sağlık hizmetinin millileştirmesi ve sonra bunun sonuçlarını (sağlık durumunda ve maliyette) millileştirilmemiş diğer federe devletle karşılaştırması gerekebilir. Aslında bu durum, pek çok konuya da uyarlanabilir. Misal olarak Güzelyurt'taki narenciye bahçelerini eski sahipleri işletirlerse üretim artabilir mi? Ya da yasamada gizli oy olmalı mıdır? Kabinenin yarısı Türklerden mi oluşmalıdır? Yargıtay üyeleri 60 yaşında mı, yoksa 78 yaşında mı emekliye ayrılmalıdır. Gerçi bütün bunlar, ancak *denemeyle* ortaya çıkabilecek şeylerdir. Dolayısıyla bunlar *tartışılacak* konular değil, *denecek ve gözlemlenecek* konulardır.

Gerçek şu ki bu sorunların bilimsel yöntemle çözülmesindeki güçlük, genellikle halkın ve özellikle politikacıların bilimsel yöntemin pek etkisi altında kalmamalarından kaynaklanmaktadır. Özellikle her iki tarafın *gelenekçileri*, mevcut durumun devam etmesini istemektedirler. Dolayısıyla bunu isteyen insanlar, bu meselenin hiçbir zaman kalıcı bir çözüme ulaşılmasını istemezler. Pek tabii ki bu durum, yeni bir araştırma olgusunu da ortaya çıkarır: Buna göre Kıbrıs'taki insanların gerçek ihtiyaçlarını karşılarken onların siyasal isteklerinin de nasıl tatmin edileceği konusu gündeme gelir. Özellikle bu durum, Kıbrıslı Rumların demokrasi kültüründe ortaya çıkmaktadır. Zira GKRY'nin demokrasi anlayışının kendi kendine *reform* ya da *tecrübe* yapabilecek biçimde kurgulandığını söylemek doğru değildir.

Bir diğer konu ise bilginin geçerliliğidir. Aslında bilginin geçerliliği daha sistematik ve mantıksal bir yapı gösteren ilimlere yaklaştıkça artar. Ancak bilimsel bilgi, belirli bir olgu ile bir diğer olgu arasındaki ilintiyi bir *doğa kanunu* şeklinde ifade edebilmektedir. Belirli bir olgunun, beraberinde ve düzenli olarak bir diğer olguyu getirdiği saptanabilirse, bu, bilgiyi artıran bir buluştur (Mandelbaum, 1971: 10-13). Böylece ilerde olabilecek bir gelişmeyi, *önceden gelen bir olguyla* tahmin edebilmek mümkün olabilecektir. Çünkü bilimin en temel karakteri, gözleme dayalı olgular üzerine kurulu ve bağımsız değer (value-free) olgularının nesnel incelenmesine dayandırılmış olmasıdır. Zaten bilimin doğasında sistemleştirme yok mudur? Bundan hareketle Kıbrıs'la ilgili ampirik olgular derlenip toparlanacak ve genellemeye elverişli bir şekilde sistemleştirilecek ve buradan sistematik bir teoriye varılacaktır (Dahl, 1965: 30). Böylece elde edilen yasa türü önermelerle, *açıklama* ve *öndeyişler* gerçekleştirilebilecektir (Apter, 1977: 28-29).

Şimdi bunun üzerinde biraz daha dikkat çekilecek olursa, herhangi bir uygarlığın herhangi bir dönemdeki tarihinin incelenmesi; biri *ampirik içerik*, diğeri *analitik kategoriler* olmak üzere ikiye ayrılır. Bunlar birbirini etkileseler bile birbirinden bağımsız iki ana eksen üzerinde kurulmuşlardır. Ancak Kıbrıs meselesi ile ilgili bir çalışmanın ampirik içerik eksenini, olgusal bilgi kümelerinden oluşmaktadır. Mesela, “*Kıbrıs’ta kurulması düşünülen federal devletteki Kıbrıslı Türklerin ve Rumların toplumsal ilişkileri veya bunun, siyasal ve sosyal kurumlar açısından etkileri nasıl olacaktır?*” sorusu, bu türden bir olgusal bilgi yığınınını ele almayı gerektirir. İşte buna benzer ampirik bilgilerin üretilmesi, değerlendirilmesi ve kullanılması gerekecektir. Bundan hareketle Kıbrıs’ta tarihi, saplantılar batağından kurtarmak için ‘*gerçekler serisi*’ olarak değil, ‘*durumlar analizi*’ olarak görmek daha doğru olacaktır.

Sonuç

Yukarıda da ifade edildiği gibi, araştırma yapılırken sürdürülen faaliyetin temel eksenini, tarihin *ampirik içeriğiyle* ilgilidir. Bu bağlamda araştırma, olgusal bilgi konularının doğruluğunun ya da yanlışlığının tespiti için belgeler, raporlar, tutanaklar ve zabitlara dayanılarak yapılan ampirik bir iştir.

Ama tarih bilgisi, sadece *olgusal bir enformasyon yığınının* bilgisi değildir. Tarihin ampirik içeriğinin ele alınması, kurgulanması, işlenmesi, değerlendirilmesi, aynı zamanda hem insan tecrübesinin yarattığı hem de bu tecrübenin içinde şekillendiği farklı kültür ve uygarlıkların toplumsal, siyasi, iktisadi, entelektüel, estetik, dinî, ahlaki değerler ve kurumlarının yeniden inşası, anlamlandırılması veya çok farklı anlam dünyalarından anlaşılması, ayrıştırılmaz bir şekilde iç içe geçmiştir. Bu anlamlandırma çabasında, sürekli olarak hem temel analitik kategoriler hem de bu kategorilerin dünya tasarımlarında birbirleriyle ilişkilendirilmesi anlamında paradigmatik yapılar kullanılmıştır. Dolayısıyla araştırmacının Kıbrıs meselesi ile ilgili araştırma yaparken olguları belirleme işini sağlıklı bir şekilde ele alması ve bu analitik sorunların bilincinde olması gerekmektedir. Aslında bu safhada, analitik kategori bilgisinin üretilmesi oldukça önemlidir.

Gerçek şu ki Kıbrıs’la ilgilenen her araştırmacı, farkında olsa da olmasa da *tarih, ekonomi, din, milliyetçilik, sömürgecilik, eşitlik, egemenlik, devlet, Kıbrıslılık, mülkiyet hakkı* gibi analitik kategorileri, algı paradigmatları içinde ve birbirleriyle kenetlenmiş bir şekilde kullanmaktadır. Ne var ki Kıbrıslı Türklerin ve Rumların bu kategorileri kullanması, doğrudan *bilgi ve milli algılayış* sorunlarıyla ilgilidir.

Aslında sorunun perde arkasında başka şeyler vardır. Mesela, *Kıbrıslılık* kategorisinin ontolojik statüsü, yani varlık statüsü nedir? Tarih içinde belirli dönemlerde, belirli kültürel ortamlarda ortaya çıkmış iktisadi,

toplumsal, hukuki, vb. tecrübelerden bağımsız olarak var olan bir *yerel gerçeklik* kategorisi midir? Yoksa belirli dönem ve zamanlarda görülen *Kıbrıslılık* fikri, zaman ve mekândan bağımsız olarak var olan evrensel kategorinin ortaya çıkış enstantaneleri midir? Bir başka deyişle *Kıbrıslılık* kategorisi, sadece Kıbrıs'taki toplumlarda yaşanmış olduğu için bilinen, başka türlü de olabilecekken tecrübeyi kavramak, anlamlandırmak, açıklayabilmek ve tarihteki diğer tecrübelerden farkını belirtebilmek gibi nedenlerden ötürü kullanılan analitik bir kategori midir? Yoksa yaşanmış tecrübelerden bağımsız ya da evrensel bir gerçekliği olmayan, hatta yaşanmış tecrübeleri analiz edilmesini zorunlu kılan, ancak toplumların ürettiği bir kategori midir?

Aslında bu türden temel bir anlamlandırmayla, çözümleme kategorilerini ve yapılarını kullanmakta olduğunun farkında olmayan veya bu farkında olmanın gerektirdiği entelektüel sorumlulukları üstlenmek için çaba sarfetmeyen biri, kötü bir *tarihçi* ya da kötü bir *sosyal bilimci* ve *siyasetçi* olur.

Aslında bu ifade, hadiselerin tespiti için söz konusu olabilir. Ama bunların tam izahı için aynı şeyi söylemek mümkün değildir. Çünkü Kıbrıs meselesi ile ilgilenen sosyal bilimciler, *nasılı* ve *niçini* bilmek isterler: Bu arzusuna da ancak olguların birbiriyle olan bağlantılarına nüfuz ederek ulaşabilirler. Zaten gerçek tarihi izah etmek; yaşanan benzerlikler sayesinde, tarihî hadiselerin şartlarını tayin etmek ve yeniden kendi ortamı içine yerleştirilen konunun değişkenlerini anlamaya yardımcı olmaktır. O halde denilebilir ki Kıbrıs tarihindeki her neden-sonuç ilişkisi, aslında *kısmi* bir ilişkidir. Yani bir başka deyişle her açıklama, iki hadise arasındaki karşılıklı bir ilişkidir dersek yanılmayız. Dolayısıyla Kıbrıs'la ilgili hiçbir tarihî olgu, diğer bir tarihi olgunun *tek ve münhasır sebebi*²³ olamaz.

Ancak Rum siyasetinin ileri gelen bazı liderleri, muhtelif olguları anlamaktan çok uzaktırlar. Hatta bunlar, daha da ileri giderek eskiye dayalı yeni bir düzen kurmak ve bunu meşrulaştırmak istemektedirler. Bundan da anlaşılıyor ki bu liderlerin hiçbiri olgularla ilgili değildirler. Hatta Vasiliu, tüm olguları açıkça bir kenara iterek yeniden başlamak gerektiğini söyleyecek kadar ileri gitmiştir. Çünkü bu görüşü savunanlar, yalnızca hukukla, yani *olması gerekenle* ilgilidirler. Zira onlar için olgular, bu hukukun gerçekleşmesi için sadece bir araçtır. Aslında bu söylemleri ile onlar, *polemik* ve *ideolojik* bir tutum içindedirler. Çünkü benimsedikleri görüşü, tarihin nedeni olarak görmektedirler. Dolayısıyla bilim diye sundukları ilkeler, aslında *kendi seçmiş oldukları yanlı değerlerden* başka bir şey değildir.

²³ Tarihî bir olgunun, diğer bir tarihi olgunun *tek ve münhasır sebebi* olmadığına dair bilgi için bk. Gey, 1955: 70.

Kıbrıs Türk halkının *gelenekçi görüşünü* temsil eden Denктаş ve taraftarları ise hiç olmazsa bilinçli olarak olguyu, hukukla yargılama ve ideal bir çözüm görüntüsü altında Kıbrıslı Türklere sunulan planların (Gali ve Annan) son öneriler olduğuna tümenden karşıdırlar. Gerçekten de bu görüşü savununlar, yalnızca olguları tanımaktadırlar. Bundan da anlaşılacağı üzere eğer onlar, *olanı, olması* gerekenle yargılamaktan sakınıyorlarsa, ilkelerini *önyargılarından* değil, bunu *tarihî olguların doğasından* aldıkları için yapıyor olmalarından kaynaklanmaktadır.

Aslında bu görüşü savunanların, yani *olanı olması* gerekenle yargılamaya karşı çıkanların, tarihin gerçek zorunluluğuna, bir başka deyişle tarihin *yasası biçimini*²⁴ vermek isteyenlerin ve bu yasayı, olguların çeşitliliğinden ve değişimlerinden çıkaranların giriştikleri işte, tek başına oldukları unutulmamalıdır.

KAYNAKLAR

- Adams, Thomas W. and Alvin J. Cottrell. (1968). *Cyprus Between East and West*. The Washington Center of Foreign Policy Research School of Advanced International Studies The Johns Hopkins University. Baltimore: The Johns Hopkins Press.
- Alasya, Halil Fikret. “Kıbrıs Türk Barış Harekâtı”, *VIII. Türk Tarih Kongresinde Sunulan Bildiriler*, C. III, Ankara: TTK Yayınları, s. 2043-2068.
- Albrecht, Peter – Jürgen. (1994). *North Cyprus A Travel Book*. Nicosia: A-N Graphics Ltd.
- Althusser, Louis. (1987). *Politika ve Tarih*. çev: Alaeddin Şenel ve Ömür Sezgin. Ankara: V Yayınları.
- Archbishop Makarios on *The Invasion of Cyprus by Greece*. (1997). Nicosia: Turkish Republic of Northern Cyprus Ministry of Foreign Affairs and Defence Public Relations Department.
- Archbishop Makarios, *The Letter Sent by Archbishop Makarios to The President of The Greek Republic, General Phaedon Gizikis on 2 July 1974*.
- Armaoğlu, Fahir. (1989). *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-1980*, 6. Baskı. Ankara: TC İşbankası Yay.
- Ausland, John C. and Hugh F. Richardson. (1966). Crisis Management: Berlin, Cyprus and Laos. *Foreign Affairs*, 44 (2), s. 317-332.
- Ball, George W. (1982). *The Past Has Another Pattern: Memoirs*. New York: W.W. Norton and Company.
- Beachler, Jean. (1994). *Kapitalizmin Kökenleri*. çev: Mehmet Ali Kılıçbay, 2. Baskı. Ankara: İmge Kitapevi.
- Bilgin, Ahmet. (1965). *Millet Meclisi Tutanak Dergisi*, C. 40, Dönem 1, Oturum 4, 25 Mayıs, s. 559.

²⁴ Tarihin yasaları üzerine yapılan bir deneme için bk. Althusser, 1987: 15-18.

- Bitsios, Dimitri S. (1975). *Cyprus: The Vulnerable Republic*, 2nd ed., Salonica-Thessaloniki. Greece: Institute for Balkan Studies.
- Borowiec, Andrew. (1983). *The Mediterranean Feud*. New York: Praeger Published.
- Burke, Peter. (1990). *The French Historical Revolution: The Annals School 1929-1989*. Cambridge: Polity Press.
- Crawshaw, Nancy. (1978). *The Cyprus Revolt*. London: George Allen and Unwin Press.
- Dâver, Bülent. (1972). *Siyaset Bilimine Giriş*. 3. Baskı. Ankara: Sevinç Matbaası.
- Denktaş, Raif Rauf. (1996). *Letter of Cyprus*. Nicosia: Ministry of Foreign Affairs and Defence TRNC.
- Easton, David. (1968). *The Political System*. New York: Alfred A. Knopf.
- Ehrlich, Thomas. (1974). *Cyprus: 1958-1967*. London: Oxford University Press.
- “EOKA-B Yasalaştırılacak mı?”. (24 Ocak 1994). *Haravgi*, S. 4029, s. 7.
- Erim, Nihat. (1965). *Millet Meclisi Tutanak Dergisi (MMTD)*, C. 40, Dönem 1, Oturum 4, 25 Mayıs 1965, s. 550.
- Extract from Makarios Speech at The UN on 19th July 1974.
- Eyüboğlu, İsmet Zeki. (1991). *Tarihin İlkeleri*. İstanbul: Say Yayınları.
- Fantis, Andreas. (8 February 1964). “The Letter of Khrushchev”. *New York Times*, No. 23696, s. 2.
- Gönlübol, Mehmet. (1992). “Atatürk’ün Dış Politikası: Amaçlar ve İlkeler”, *Tarihî Gelişmeler İçinde Türkiye’nin Sorunları Sempozyumu (Dün-Bugün-Yarın)*, Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, 8-9 Mart 1990, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, s. 19-63.
- Gönlübol, Mehmet. (1993). *Uluslararası Politika İlkeler – Kavramlar – Kurumlar*. 4. Baskı. Ankara: Attila Kitabevi.
- Greene, Fred. (1964). *Dynamics of International Relations*. New York.
- Gürün, Kamuran. (1983). *Dış İlişkiler ve Türk Politikası (1939’dan Günümüze Kadar)*. Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.
- Hakın, Leon. (1989). *Tarih Tenkidinin Unsurları*. çev: Bahaeddin Yediyıldız. Ankara: TTK Yayınları.
- Halley, Laurence. (1985). *Ancient Affections Ethnic Groups and Foreign Policy*. New York: Published by Praeger Publishers.
- “İsmet İnönü: Kıbrıs Bizim Millî Davamızdır”. (9 Mayıs 1964). *Bayrak*, S. 579, s. 2.
- Kaptan, Saim. (1991). *Bilimsel Araştırma ve İstatistik Teknikleri*. Ankara: Tekışık Veb Ofset Tesisleri.
- Kirkpatrick, M. (1962). The Impact of the Behavioral Approach on Traditional Political Science. Austin RANNEY (ed.): *Essays on The Behavioral Study of Politics*. USA: University of Illinois Press, s. 3-9.
- “Klerides Denktaş’ı Anlattı”. (3 Temmuz 1990). *Fileleftheros*, S. 123, s. 2-3.
- Kütükoğlu, Mübahat S. (1991). *Tarih Araştırmalarında Usûl*. 2. Baskı. İstanbul: Kubbealtı Neşriyat.
- Lacombe, Olivier. (1994). Tarih. çev: Nusret HIZIR. *Ankara Üniversitesi DTCF Dergisi*, 2 (Şubat) 2, s. 235-241.
- Laipson, Ellen B. (1990a). *Cyprus: Status of U.N. Negotiations*. Washington: USA Foreign Affairs and National Defense Division, Washington: The Library of Congress Congressional Research Service.

- Laipson, Ellen B. (1990a). *Cyprus: Turkish Cypriot "Statehood and Prospects The Settlement*, USA Foreign Affairs and National Defense Division. Washington: The Library of Congress Congressional Research Service.
- "Makarios: Yunan Ordusu İşgalcidir". *Türk Ajansı Kıbrıs*, S: 22B, 22 Temmuz 1974, S. 203, s. 1.
- Makrides, Kyriacos C. (1977). *The Rise and Fall of The Cyprus Republic*. New Haven: Yale University Press.
- Martin, Paul. (1964). Peace Keeping and The United Nations - The Broader View. *International Affairs*, 40 (2), s. 185-201.
- Özkan, İ. Reşat. (18 Temmuz 1995). Barış ve..., İşte Srebrenica Düştü. *Yeni Yüzyıl*, S. 11842, s. 15.
- Padelford, Norman J. and George A. LINCOLN. (1962). *The Dynamics of International Politics*. New York.
- Rienov, R. (1961). *Contemporary International Politics*. New York.
- Rum Liderlerinin Demeçleri Klerides – 2 (1978-1993)*, KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi.
- Salih, Halil İbrahim. (1978). *Cyprus: The Impact of Diverse Nationalism on A State*. Alabama: University of Alabama Press.
- Sampson'un Son Açıklamaları-III, *Yeni Kıbrıs Dergisi*, (Nisan 1987), s. 27-31.
- Sarıbay, Ali Yaşar. (1994). *Siyasal Sosyoloji*. 2. Baskı. İstanbul: Der Yayınları.
- Schwarzenberger, G. (1965). Beyond Power Politics? *The Year Book of World Affairs*, s. 229-283.
- Stephens, Robert. (1966). *Cyprus A Place of Arms – Power Politics and Ethnic Conflict in The Eastern Mediterranean*. London: Pall Mall.
- Tamçelik, Soyalp. (2008). *Kıbrıs Meselesinin Çözüm Planları (BM'nin 789 Sayılı Kararına Göre)*, Yayınlanmamış doktora tezi. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Tezel, Yahya Sezai. (1993). *Türkiye'nin İktisadî ve Sosyal Tarihine Bir Başlangıç – Bazı Paradigmatik Meseleler*. Ankara.
- The Turkish Cypriots*. (1997). Nicosia: Turkish Republic of Northern Cyprus Ministry of Foreign Affairs and Defence Public Relations Department.
- Tolan, Barlas. (1979). *Çağdaş Toplumun Bunalımı Anomi ve Yabancılaşma*. Ankara: Ankara İktisadî ve Ticarî İlimler Akademisi Yayınları.
- Tosun, Ramazan. (1996). The Cyprus Issue and Turkey. *Journal for Cypriot Studies*, 2 (Autumn) 4, s. 371-375.
- Tunaya, Tarık Zafer. (1989). *Medeniyetin Bekleme Odası*. İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Tunaya, Tarık Zafer. (6 Mart 1975). Mr. Kissenger, Tarih Önünde. *Cumhuriyet*, S. 2369, s. 1.
- Türk Ajansı Kıbrıs* [TAK]. (3 Temmuz 1990). Arşivi, Rum Basını Özetleri. *Fileleftheros*, S. 3691, s. 2-3.
- Türk Ajansı Kıbrıs* [TAK]. (24 Ocak 1994). Kıbrıs Rum Basını Özetleri, TAK Arşivi, No: 4029, 7.
- UN Document S/15575, 4 March 1964.
- Uysal, Hüseyin. (15 Ocak 1966). Tehlikeli Alakalar. *Akis*, S. 982, s. 5.
- Winsdor, Philip. (1964). *NATO and The Cyprus Crisis*. Adelphi Papers No. 14, London: The Institute for Strategic Studies.

- Xydis, Stephan G. (1977). Cyprus: What Kind of Problem. Michael ATTALIDES (ed.), *Cyprus Reviewed: A Seminary on The Cyprus Problem*. Nicosia: Jus Cypri Association, s. 26.
- Yıldız, Ahmet. (1966), *Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi (CSTD)*, 6 Ocak 1966, Dönem 1, Oturum 5, C. 31, s. 411-423.